

Kindportfolio's op school X

'Kinderen actiever betrekken bij hun eigen leerproces en hen hiervoor meer verantwoordelijkheid geven, dat is een ambitie van de Rooms-Katholieke Jenaplanschool Sint Bonifatius.'

Vera Linn Harthoorn
261955

Stenden Hogeschool Assen
Francien Garssen

Studiejaar 2015/2016
31 mei 2016

Samenvatting

Kinderen actiever betrekken bij hun eigen leerproces en hen hiervoor meer verantwoordelijkheid geven, dat is een ambitie van de Rooms-Katholieke Jenaplanschool Sint Bonifatius. Het team van de Bonifatiuschool heeft voor het kindgericht portfolio gekozen om deze ambitie na te streven. Door te werken met kindgerichte portfolio's, leren kinderen sturing te geven aan hun eigen leren en om hierover te communiceren met andere kinderen, stamgroepleiders en ouders. Kinderen worden op deze manier meer eigenaar van hun eigen leerproces. Het schoolteam werkt echter nog met een verouderd beoordelingssysteem, dat al lang niet meer bij de visie en ambities van de school past. Het schoolteam wil daarom graag overstappen op een schoolbreed gebruik van het kindportfolio, maar kampt echter met de vraag op welke manier ze het kindportfolio in kunnen voeren.

Geleid door de geschetste ambitie van school X, met behulp van een kritische literatuurstudie en in overleg met het schoolteam is er een lijst met ontwerpeisen opgesteld. Deze ontwerpeisen zijn geschreven naar de wensen en mogelijkheden van de school en vormen de richtlijnen voor de eisen waaraan het uiteindelijke ontwerp moet voldoen. De ontwerpeisen zijn daarmee de belangrijkste testcriteria.

In de ontwerpeisen staat onder andere beschreven dat het kindportfolio geschikt moet zijn voor stamgroepen in zowel de onder-, midden- als bovenbouw. Daarnaast is het belangrijk dat het kindportfolio een beeld geeft van de persoonlijke ontwikkeling en het leerproces van het kind en dat de norm van ontwikkeling en leren bij het kind zelf gelegd wordt. Bovendien staat in de ontwerpeisen dat kinderen door het werken met het kindportfolio moeten leren om kwaliteiten en uitdagingen te benoemen, om zelf verantwoordelijkheid te dragen voor wat zij willen en moeten leren en om te reflecteren op hun ontwikkeling. Verder moet het kindportfolio er onder andere voor zorgen dat de jenaplanessenties doelbewust geïntegreerd worden in de dagelijkse activiteiten op school.

Na een testperiode van acht schoolweken is het ontwerp geëvalueerd en zijn de onderzoeksresultaten geanalyseerd. Na enkele, relatief kleine aanpassingen voldoet het ontwerp aan alle ontwerpeisen en past het bij de ambitie van de school.

Het werken met het kindgerichte portfolio heeft een proces op gang gebracht waarin de kinderen zich door reflectie bewust worden van hun eigen leerproces en gestimuleerd worden tot het zelfverantwoordelijk leren. De kinderen uit de onderzoeksgroep hebben tijdens de testperiode geleerd om zichzelf doelen te stellen naar aanleiding van een leer- of ontwikkelingsvraag. Ze kiezen zelf een aanpak voor het behalen van het doel en gaan er zelfstandig of met hulp van andere kinderen mee aan de slag.

Hoewel er kritische discussiepunten zijn en vervolgonderzoek aangeraden wordt, kan het team van de St. Bonifatiuschool nu aan de slag met een kindgericht portfolio voor het vormingsgebied wereldoriëntatie dat aansluit bij het Jenaplanonderwijs.

Inhoud

Inleiding.....	4
1. Probleemanalyse.....	5
2. Theoretisch kader.....	7
2.1 Jenaplan.....	7
2.1.1 Uitgaan van verschillen.....	7
2.1.2 Rapporteren en evalueren.....	8
2.2 Kindportfolio.....	9
2.2.1 Wat zijn portfolio's.....	9
2.2.2 Reflecteren.....	10
2.2.3 Soorten kindportfolio's.....	11
2.2.4 Betekenis voor leren en onderwijs.....	11
2.2.5 Hoe ziet een portfolio eruit.....	12
2.2.5.1 Inhoud portfolio.....	12
2.2.5.2 Opbouw portfolio.....	13
2.2.5.3 Vormgeving portfolio.....	13
2.2.6 Invoering van portfolio's.....	13
2.3 Wereldoriëntatie.....	14
3. Probleemstelling.....	15
3.1 Doel.....	15
3.2 Onderzoeksvraag en deelvragen.....	15
3.3 Verwachting.....	16
4. Onderzoeksaanpak.....	17
4.1 Onderzoeksgroep.....	17
4.2 Data verzamelen en -verwerken.....	17
4.3 Ethische kwesties.....	18

5. Beschrijvend onderzoek naar de ontwerpeisen.....	19
5.1 Leer- en ontwikkelingsdoelen.....	19
5.2 Criteria bij de leer- en ontwikkelingsdoelen.....	19
5.3 Vormgeving.....	20
5.4 Portfoliostructuur.....	20
5.5 Opgestelde ontwerpeisen.....	21
6. De innovatiecyclus.....	22
6.1 Het ontwerp voor het kindgericht portfolio.....	22
6.2 De onderzoeksresultaten.....	23
6.2.1 Het ontwerp en de ontwerpeisen.....	26
6.2.2 Het ontwerp in de praktijk.....	26
6.3 Aanpassing van het ontwerp.....	27
7. Conclusie, aanbevelingen en discussie.....	28
7.1 Conclusie.....	28
7.2 Aanbevelingen.....	29
7.3 Discussie.....	29
Literatuurlijst.....	30
Bijlagen.....	32
1. Jenaplanbasisprincipes, -kernkwaliteiten en –kwaliteitskenmerken	
2. Jenaplanessenties	
3. Schematisch overzicht van de ontwerpeisen	
4. Observatieformulier ontwerpeisen	
5. Eerste ontwerp kindgericht portfolio	
6. Definitieve ontwerp kindgericht portfolio	
7. Procesverslag	

Inleiding

Kinderen actiever betrekken bij hun eigen leerproces en hen hiervoor meer verantwoordelijkheid geven, dat is een ambitie van de Rooms-Katholieke Jenaplanschool Sint Bonifatius. Het team van de Bonifatiuschool heeft

voor het kindgericht portfolio gekozen om deze ambitie na te streven. Volgens lectoren Castelijns en Kenter (2003) stimuleert het werken met kindgerichte portfolio's kinderen om te reflecteren op hun eigen leerproces en hier verantwoordelijkheid voor te dragen. Door met portfolio's te werken, leren kinderen om sturing te geven aan hun eigen leren en om hierover te communiceren met andere kinderen, stamgroepleiders en ouders. Kinderen worden op deze manier meer eigenaar van hun eigen leerproces.

De St. Bonifatiuschool heeft mij benaderd om een onderzoek te doen naar de invoering van het kindgericht portfolio. De school werkt op dit moment nog met rapporten, maar wil deze vervangen door kindportfolio's om kinderen zo meer eigenaar van hun eigen leerproces te kunnen maken.

Ik heb ervoor gekozen om dit onderzoek uit te voeren, omdat het goed aansluit bij mijn Jenaplanspecialisatie. Een belangrijk basisprincipe van het Jenaplan is het erkennen dat elk mens uniek is en zich op eigen wijze ontwikkelt. Daarnaast vinden gedrags- en prestatiebeoordeling van een kind in een Jenaplanschool zoveel mogelijk plaats vanuit de eigen ontwikkelingsgeschiedenis van dat kind in samenspraak met het kind. Ik vind het belangrijk om in mijn onderwijs vorm te geven aan de genoemde basisprincipes. Kennis over het invoeren en werken met kindportfolio's kan mij hierbij helpen. Dit onderzoek heeft zowel mijn theoretische kennis als mijn praktische kennis en vaardigheden over het reflecteren met kinderen vergroot. Daarnaast heeft het onderzoek me vaardiger gemaakt in het kritisch kijken naar en het beoordelen van de ontwikkeling van kinderen in interactie met de kinderen.

Tijdens dit onderzoek heb ik mij gericht op de invoering van het kindportfolio in groep 5 van stamgroep 5, 6 en 7 van de Bonifatiuschool. Ik heb mij in eerste instantie gericht op de invoering van het portfolio voor het vormingsgebied wereldoriëntatie. Binnen het Jenaplan wordt wereldoriëntatie gezien als het hart van het onderwijs, dat is de reden dat ik me eerst op wereldoriëntatie gericht heb. De school kan nu, na afloop van dit onderzoek, zelf de keuze maken of ze het kindportfolio door de hele school willen invoeren of niet. Daarnaast kan de school kiezen of ze het portfolio uit willen breiden met leer- en ontwikkelingsdoelen en werk uit andere vakgebieden.

1. Probleemanalyse

De Rooms-Katholieke Jenaplan basisschool Sint Bonifatius is een erkende Jenaplanschool. De school geeft in haar onderwijs vorm aan de Jenaplanbasisprincipes en –kernkwaliteiten. Een ambitie van de school is kinderen actiever betrekken bij hun eigen leerproces en hen hiervoor meer verantwoordelijkheid geven. De St. Bonifatiuschool wil kinderen op deze manier meer eigenaar van hun eigen leerproces maken.

In de geschiedenis van de Nederlandse Jenaplanscholen is het rapport vanaf het begin een aandachtspunt geweest. Pedagoog Ferry van der Miesen (1998) schreef hierover: ‘Wanneer je meer kindgericht wilt werken, dan vraagt het schoolrapport om een andere inhoud dan een stel cijfers.’ Peter Petersen, grondlegger van het Jenaplanonderwijs, benadrukte het belang van het ontwikkelen van een prestatiecultuur in plaats van een prestatiecultus in onze scholen (Both, 1997). In het theoretisch kader kom ik hier op terug. Voorzichtig zijn scholen begonnen met het herzien van het cijfer rapport. Cijfers in het rapport werden bijvoorbeeld vervangen door geschreven verslagen en een vijf puntschaal (bolletjes). Een vijf puntschaal is een schaal met vijf keuzemogelijkheden waarop stamgroepleiders aan kunnen geven in welke mate kennis en vaardigheden beheerst worden of aan de orde zijn. Ook de Bonifatiuschool voerde dit ‘bolletjessysteem’ in. Na de invoering van het Leerling-Volg-Systeem streefden Jenaplanscholen echter naar meer authentieke vormen van evaluatie, waarbij het kind meepraat over zijn/haar ontwikkeling (Miesen, 1998). Van der Miesen vertelt dat authentieke evaluatie een bijdrage levert aan het zelf eigenaar worden van het leren en veronderstelt dat het kind zelf verantwoordelijkheid neemt voor zijn/haar ontwikkeling. Kees Both haalt in zijn boek ‘Jenaplanonderwijs op weg naar de 21^e eeuw’ (1997) het kindportfolio aan als een geschikt middel voor authentieke evaluatie. De Bonifatiuschool heeft deze nieuwe ontwikkelingen echter nooit doorgevoerd in het schoolplan en geeft nog niet concreet vorm aan authentieke evaluatie binnen de school. De school werkt nog steeds met een rapport met korte, geschreven verslagen en het ‘bolletjessysteem’.

In elke stamgroep van de Bonifatiuschool worden de rapporten van ieder kind twee keer per jaar ingevuld door de stamgroepleiders. Kinderen worden op allerlei ontwikkelingsgebieden beoordeeld en hebben maar beperkt de kans om in het rapport op hun eigen ontwikkeling te reflecteren. Deze manier van beoordelen en het volgen van de ontwikkeling van kinderen past niet bij de ambitie van de school. De Bonifatiuschool wil de kinderen meer betrekken bij hun eigen leerproces. Het team van de Bonifatiuschool geeft aan dat er een gevoel van onvrede heerst wanneer de rapporten ingevuld worden. Mevrouw Y, stamgroepleider van stamgroep 5, 6 en 7, zegt hierover: *‘Iedereen is uniek, zo is een portfolio ook. De huidige rapporten lijken veel op elkaar en kinderen mogen niet aangeven wat ze graag willen laten zien. Een portfolio biedt kansen om met de kinderen in gesprek te gaan over wat ze graag willen leren en waar ze trots op zijn. Ze leren om over hun eigen ontwikkeling te praten. Kinderen krijgen meer inzicht in eigen ontwikkeling als je met een portfolio werkt’.*

Niet alleen De Bonifatiuschool kampt met deze onvrede. Uit onderzoek van Castelijns en Kenter (2003) blijkt dat veel scholen als oplossing het kindportfolio ingevoerd hebben. Interne begeleiders Anne-Mieke van den Heuvel en Carla Koekhoven (2009) benadrukken dat het werken met kindgerichte portfolio’s ervoor zorgt dat kinderen, zowel zelfstandig als in interactie met andere kinderen en stamgroepleiders, door reflectie bewust worden van hun eigen leerproces en gestimuleerd worden tot het zelfverantwoordelijk leren. Het kind wordt niet langer vergeleken met anderen, maar alleen met zichzelf. Dit zorgt ervoor dat kinderen zich competentere voelen, waardoor ze indirect gemotiveerder en meer betrokken worden bij het leren.

Het schoolteam van de St. Bonifatiuschool wil het huidige rapport vervangen door het kindgerichte portfolio om de ambitie van de school na te streven. Bijkomend gevolg is dat de school door het invoeren van kindportfolio’s bij het beoordelen van en reflecteren op de ontwikkeling van kinderen meer en gerichtere aandacht kan besteden aan de Jenaplanbasisprincipes en –kernkwaliteiten.

Om een erkende Jenaplanschool te worden en te blijven, moet een school de Jenaplanbasisprincipes en - kernkwaliteiten opnemen in het schoolplan. Freek Velthausz en Hubert Winters (2013) beschrijven deze door Kees Both en Kees Vreugdenhil samengestelde basisprincipes en de door de Nederlandse Jenaplanvereniging

opgestelde kernkwaliteiten. De volledige lijst basisprincipes en kernkwaliteiten vindt u in bijlage 1, de basisprincipes en kernkwaliteiten die van toepassing zijn in dit onderzoek worden in het theoretisch kader nader toegelicht. Het rapport dat nu gebruikt wordt op de St. Bonifatiusschool draagt relatief weinig bij aan het vormgeven aan de basisprincipes en kernkwaliteiten van het Jenaplan die in relatie staan met het beoordelen van en het reflecteren op de ontwikkeling van kinderen.

In het huidige rapport worden kinderen beoordeeld op eigen vooruitgang in ontwikkeling. Er wordt hiermee vormgegeven aan kernkwaliteit 2. Dit is tevens de enige kernkwaliteit die gedekt wordt door het werken met het huidige rapport. Het werken met een kindportfolio geeft echter vorm aan alle Jenaplankernkwaliteiten die in relatie staan met het beoordelen van en reflecteren op de ontwikkeling van kinderen. Het werken met een kindportfolio dekt alle kernkwaliteiten die onder *de relatie van het kind met zichzelf* vallen en heeft daarnaast betrekking op de kernkwaliteiten 6, 8 en 12. Ook de Jenaplanbasisprincipes die in relatie staan met het beoordelen van en reflecteren op de ontwikkeling van kinderen komen meer aan bod bij het werken met een kindportfolio dan bij het werken met het huidige rapport. Op dit moment wordt er vormgegeven aan basisprincipe 4. Bij invoering van het kindportfolio zullen ook basisprincipes 1, 2, 13, 17, 19 en 20 aan bod komen.

Wanneer de Bonifatiusschool het kindportfolio schoolbreed in kan voeren, laat de school zien dat er ook bij het beoordelen en volgen van de ontwikkeling van kinderen gewerkt wordt volgens de Jenaplanbasisprincipes en -kernkwaliteiten.

Het schoolteam van de St. Bonifatiusschool wil graag overstappen op een schoolbreed gebruik van kindportfolio's bij meerdere vak- en vormingsgebieden, een krachtig middel dat zeer geschikt is voor het realiseren van de ambitie van de school. Het schoolteam kampt echter met de vraag op welke manier ze het kindportfolio in kunnen voeren.

2. Theoretisch kader

Dit theoretisch kader is verdeeld in drie hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk wordt de wijze waarop het beoordelen en volgen van de ontwikkeling van kinderen op een Jenaplanschool in zijn werk gaat, toegelicht. Het team van jenaplanbasisschool Sint Bonifatius heeft de keuze gemaakt om het kindportfolio in te voeren als middel om de ontwikkeling van kinderen te volgen en te beoordelen. Hoofdstuk twee gaat daarom over kindportfolio's. Het team zal het kindportfolio aanvankelijk alleen voor het vormingsgebied wereldoriëntatie invoeren. Het laatste hoofdstuk beschrijft de centrale plaats van wereldoriëntatie binnen het jenaplanonderwijs.

2.1 Jenaplan

Rond 1900 ontstond er grote onvrede over het 19^e -eeuwse schoolsysteem (NJPV, N.d.). De individuele vrijheid van kinderen werd in dit schoolsysteem ontzettend beperkt, wat resulteerde in strakke discipline en veel regels op school. Naar aanleiding van deze onvrede werd er in 1921 een nieuwe schoolbeweging gevormd, de reformpedagogiek, opgericht door de Zwitserse pedagoog Adolphe Ferriere. De reformpedagogiek werd gekenmerkt door haar kindgerichtheid. Het kind moest centraal staan in de school, niet de leerstof. De reformpedagogiek vormde de basis van het Jenaplanonderwijs.

In het Jenaplanonderwijs staat niet de leerstof maar het kind centraal. Hierbij zijn de 20 basisprincipes, de 12 kernkwaliteiten en de 5 kwaliteitscriteria leidend en richtinggevend (zie bijlage 1). Ieder kind is uniek, ontwikkelt zich op een geheel eigen wijze, heeft zijn eigen unieke talenten en zijn eigen leerstijl (NJPV, N.d.). Het Jenaplanonderwijs wil dit unieke van ieder kind benadrukken en alle ruimte geven. Het is belangrijk dat kinderen verschillend mogen zijn, dat ze leren van verschillen en dat ze verschillen leren respecteren. Kinderen worden gestimuleerd om zich zo breed mogelijk te ontwikkelen. Ieder kind heeft verschillende talenten en interesses en ieder kind heeft het recht om deze te kunnen ontwikkelen.

Maar hoe wordt de ontwikkeling van de kinderen gevolgd op een Jenaplanschool? Wat wordt er vastgelegd en waarom? Hoe wordt er gereflecteerd? Met het kind? Met ouders? Basisprincipe 19 is daarin leidinggevend: *In een school vinden gedrags- en prestatiebeoordeling van een kind zoveel mogelijk plaats vanuit de eigen ontwikkelingsgeschiedenis van een kind en in overleg met dit kind.* Maar er zijn meer basisprincipes die duidelijk veel invloed hebben op de manier waarop het beoordelen en volgen van de ontwikkeling van kinderen op een Jenaplanschool plaatsvindt. Daarnaast geven een aantal kernkwaliteiten richting aan de manier van beoordelen en volgen van de ontwikkeling. In dit hoofdstuk wordt, aan de hand van deze basisprincipes en kernkwaliteiten, toegelicht hoe het beoordelen en volgen van de ontwikkeling van kinderen op een Jenaplanschool in zijn werk zou moeten gaan.

2.1.1 Uitgaan van verschillen

Elk mens is uniek, zo is er maar één. Dit wordt beschreven in basisprincipe 1. Het Jenaplanonderwijs gaat uit van verschillen. Kinderen onderscheiden zich in ontzettend veel opzichten van elkaar, waaronder het verschil in ontwikkeling (Both, 1997). Op welke manier en in welk tempo ze zich ontwikkelen, is bij ieder kind verschillend. Ze beginnen ongelijk, ontwikkelen zich alleen in hoofdlijnen op vergelijkbare wijze en eindigen verschillend. De schoolorganisatie moet op al deze verschillen afgestemd zijn. Het is belangrijk dat de schoolorganisatie het beeld dat kinderen zich op gelijke wijze en in hetzelfde tempo ontwikkelen bestrijdt.

Prestatiecultuur versus prestatiecultus

Op veel scholen worden de ontwikkeling en de prestaties van kinderen met gemiddelden vergeleken (Miesen, 1998). In deze scholen heerst een zogenaamde prestatiecultus. In een prestatiecultus zijn prestaties normen geworden voor zowel de kennis als de persoonlijkheid van kinderen. Prestaties zijn iets meetbaars geworden,

iets dat uitgedrukt kan worden in cijfers. Aan de hand van de prestaties wordt dan berekend hoever een kind gevorderd is en wat hij begrijpt en beheerst.

In het Jenaplanonderwijs worden kinderen zo weinig mogelijk met 'gemiddelden' vergeleken. Beoordelingen zijn niet gebaseerd op groepsgemiddelden en er bestaat geen standaard programma per jaargroep. In een Jenaplanschool worden kinderen uitgedaagd om tot hun grens te gaan en zo goed mogelijk te presteren (Miesen, 1998). Wat iemands grens is, is voor iedereen anders. Dit wordt beschreven in basisprincipes 17 en 20. Door als groepsleid(st)er samen met het kind te reflecteren op zijn werk en de kwaliteit ervan, ontstaat er een prestatiecultuur. Kinderen worden dan als uniek persoon met een unieke ontwikkeling benaderd, zoals beschreven in basisprincipe 4 en kernkwaliteit 3.

2.1.2 Rapporteren en evalueren

Op de meeste basisscholen krijgen kinderen drie keer per jaar een schoolrapport mee naar huis (Rijksoverheid, N.d.). Scholen bepalen zelf hoe ze dit rapport vormgeven. De vormgeving van het rapport is doorgaans voor ieder kind op school gelijk. Vaak wordt informatie uit het leerlingvolgsysteem (LVS) van de school gebruikt bij het opstellen van een schoolrapport. Scholen kunnen aan de hand van het LVS een cijfer per vak geven of in woorden beschrijven hoe het met het kind gaat.

In de geschiedenis van de Nederlandse Jenaplanscholen is het rapport echter vanaf het begin een aandachtspunt geweest. Pedagoog Ferry van der Miesen (1998) schreef hierover: 'Wanneer je meer kindgericht wilt werken, dan vraagt het schoolrapport om een andere inhoud dan een stel cijfers.' Peter Petersen, grondlegger van het Jenaplanonderwijs, benadrukte het belang van het ontwikkelen van een prestatiecultuur in plaats van een prestatiecultus in onze scholen (Both, 1997). Voorzichtig zijn scholen begonnen met het herzien van het cijferrapport. Na de invoering van het leerlingvolgsysteem streefden Jenaplanscholen echter naar meer authentieke vormen van evaluatie, waarbij het kind meepraat over zijn/haar ontwikkeling (Miesen, 1998).

Authentieke evaluatie beoordeelt de vaardigheden van kinderen aan de hand van realistische taken en situaties, zoals beschreven in basisprincipe 13 en kernkwaliteit 8 (NJPV, N.d.). Kinderen laten hun vaardigheden en competenties zien op de manier waarop deze in het dagelijks leven aan de orde komen. Er wordt naar het kind in actie gekeken, waarbij gelet wordt op het proces, de betrokkenheid en de aanpak. Daarnaast is er aandacht voor het resultaat, in de vorm van een werkstuk bijvoorbeeld. Bij authentieke evaluatie wordt er gekeken naar wat het kind echt kan, in plaats van naar de uitkomsten van kunstmatige testsituaties die veelal losstaan van de te beoordelen vaardigheden. De beoordeling vindt plaats aan de hand van evaluatie en reflectie samen met het kind.

Kees Both haalt in zijn boek 'Jenaplanonderwijs op weg naar de 21^e eeuw' (1997) het kindportfolio aan als een geschikt middel voor authentieke evaluatie en het rapporteren over het leren van kinderen. Hij zegt hierover het volgende: *'De rapportage over het leren van de kinderen is vooral: zichtbaar maken van ontwikkeling. Dat vraagt om het documenteren van deze ontwikkeling. Het portfolio (leerarchief) per kind, waarin representatieve gegevens en werkstukken worden bewaard is daarvoor een passende vormgeving. Bij het samenstellen daarvan worden (in overeenstemming met basisprincipe 19) ook de kinderen betrokken.'* (Both, 1997, p.51/52)

2.2 Kindportfolio

Leren is actie! Kinderen bouwen kennis en inzicht op door na te denken, te redeneren en daarover in gesprek te gaan met anderen (Castelijns en Kenter, 2000). Door nieuwe informatie te verbinden met wat je al weet, kunt en begrijpt. Leren is uitproberen, informatie zoeken, onderzoeken en reflecteren met een kritische houding, alleen of samen met anderen. Leren is niet alleen het uit je hoofd leren van informatie. Leren is doen! Het is vooral het actief construeren van kennis binnen een betekenisvolle context.

Ook voor Jenaplanscholen gelden de wettelijk voorgeschreven kerndoelen, maar deze scholen willen meer (Velthausz en Winters, 2014). Jenaplanscholen willen kinderen opleiden tot ondernemende mensen, die kunnen plannen en samenwerken, mensen die iets kunnen creëren en dat kunnen presenteren. Op een Jenaplanschool moeten kinderen na kunnen denken over hun eigen inbreng, kunnen reflecteren en ze moeten verantwoordelijkheid kunnen en willen dragen. Het kindportfolio is een geschikt middel om deze kinderen door actief leren op te leiden.

Dit hoofdstuk gaat over kindportfolio's: Wat zijn kindportfolio's? Wat hebben kindportfolio's en reflectie met elkaar te maken? Welke soorten zijn er? Welke betekenis hebben ze voor het leren en het onderwijs? Hoe ziet een kindportfolio eruit? En hoe kan een kindportfolio ingevoerd worden?

2.2.1 Wat zijn portfolio's?

Het woord portfolio komt uit het Italiaans en is afgeleid van *portage folio*, wat letterlijk 'dragen van papier' betekent (Moolenaar, Kemenade, Overmeijer, 2010). Eerder werd het woord enkel gebruikt om een map aan te duiden, waarin kunstenaars hun beste werk bewaren om het zo aan belangstellenden te kunnen laten zien. Tegenwoordig wordt het begrip portfolio ook steeds meer in het onderwijs gebruikt, zo ook in het basisonderwijs.

Lectoren Castelijns en Kenter omschrijven een kindportfolio als volgt: *'Een portfolio is een verzameling werkstukken van een leerling in één of meer vak- en/of ontwikkelingsgebieden, gemaakt in een bepaalde periode.'* (Castelijns & Kenter, 2000, p.9). Pedagoog Ferry van der Miesen geeft een vergelijkbare omschrijving: *'We zouden het portfolio kunnen omschrijven als een systematische en geordende verzameling van het werk van een kind dat zijn inspanning, voortgang en resultaten laat zien op een of meerdere vormingsgebieden gedurende een tijdsperiode. Het kind stelt zijn portfolio samen (selectie - beoordeling - reflectie) in samenspraak met de groesleid(st)er en medeleerlingen.'* (Miesen, 1998, p.7). Van der Miesen benadrukt hiermee dat het samenstellen van het portfolio niet alleen samen met de stamgroepleider, maar ook samen met andere kinderen plaatsvindt.

Voor het werken met een kindportfolio, verzamelt het kind, alleen of samen met andere kinderen, de belangrijkste werkstukken die hij in een bepaalde periode heeft gemaakt. Uit deze verzameling stelt het kind zelf, in gesprek met de stamgroepleider, zorgvuldig een selectie voor in zijn portfolio samen. Tijdens dit gesprek reflecteren het kind en de stamgroepleider op het leer- en ontwikkelingsproces en de bereikte resultaten van het kind. Wanneer kinderen met portfolio's werken, nemen ze dus een actieve houding aan: het kind bepaalt, in overleg met de stamgroepleider, welke werkstukken er in het portfolio komen als bewijs voor zijn ontwikkeling en de bereikte resultaten en verantwoordt zijn keuze hiervoor.

In het kindportfolio wordt het kind niet met andere kinderen vergeleken, maar alleen met zichzelf. Het kind kijkt naar wat het nu wel kan, weet en begrijpt, wat hij daarvoor nog niet wist, kon of begreep. Hierdoor is de norm voor vooruitgang of ontwikkeling niet gebaseerd op een (landelijk) gemiddelde, maar op de eigen ontwikkelingsgeschiedenis van het kind. Het kindportfolio zorgt ervoor dat kinderen zich in een prestatiecultuur ontwikkelen, in plaats van een prestatiecultus.

Wanneer kinderen over hun eigen leerproces nadenken, ontdekken ze de sterke en zwakke punten in hun ontwikkeling. Daarnaast worden ze uitgedaagd om nieuwe leerdoelen te stellen, om zo de zwakke punten te verbeteren. Hierdoor wordt vormgegeven aan jenaplankernkwaliteiten 2 en 4. Kinderen worden op deze manier zelf eigenaar van het leren en nemen zelf verantwoordelijkheid voor hun ontwikkeling.

Een kindportfolio is dus niet zomaar een verzameling werkstukken. Het is een tastbaar resultaat van een proces waarin kinderen, alleen of in interactie met anderen, nadenken over hun werk, hun leerproces, hun ambities en hun gevoelens. Werken met kindportfolio's is een vorm van interactief evalueren en (inter)actief leren. De reflectie maakt het portfolio (Castelijns en Kenter, 2003).

2.2.2 Reflecteren

'Leren doe je vooral door succes en door vallen en opstaan, door terug te kijken en te analyseren wat je deed en wat de consequentie daarvan was. Anderen, kinderen en volwassenen, kunnen een spiegel voor je zijn. Je moet leren nieuwsgierig te zijn naar wat je gedaan hebt, naar wat je gepresenteerd hebt. Een beoordeling is niet zinvol als er geen gesprek volgt. Je zou kunnen zeggen: reflecteren is leren.' (Velthausz & Winters, 2014, p. 41)

Werken met een portfolio is een manier om te leren reflecteren. Kinderen reflecteren wanneer zij over hun eigen handelen nadenken. Zij kunnen reflecteren op wat ze leren, hoe ze leren en hoe ze dat leren beleven. Wanneer kinderen reflecteren, maken zij hun eigen leren tot onderwerp van onderzoek (Kenter, Janssen en Castelijns, 2003).

Reflectie kan op verschillende momenten plaatsvinden (Van den Heuvel en Koekhoven, 2009). Reflectie kan aan het begin van het leerproces plaatsvinden als oriëntatie. Kinderen denken dan na over de aanpak en het doel dat ze willen bereiken. Tijdens het leerproces gaan kinderen na of de gekozen aanpak werkt en of het doel haalbaar is of bijgesteld moet worden. Dit nadenken over het leren tijdens de leeractiviteit zelf wordt monitoring genoemd. Aan het einde van een leerproces blikken kinderen terug op het leerproces. Er wordt gekeken of de gestelde doelen zijn behaald en er worden nieuwe leerdoelen opgesteld. Deze vorm van reflectie heet evaluatie.

Maar hoe zorg je er nu voor dat kinderen leren reflecteren op hun werk? Verkleij en Pompert (2002) schetsen vier stappen die kinderen kunnen helpen bij het reflecteren op hun werk. Tijdens stap één vindt de oriëntatie op de toekomstige leerprocessen en doelen plaats. Kinderen kunnen alleen leren reflecteren als ze weten waar ze op moeten reflecteren. Het is daarom belangrijk dat de kinderen goed op de hoogte zijn van de leerdoelen en de daaraan verbonden criteria. In paragraaf 2.2.5.1 wordt hier verder op ingegaan.

Stap twee vindt plaats aan het eind van een bepaalde periode. Kinderen maken, alleen of samen met andere kinderen, een selectie van hun beste of belangrijkste werk vanuit de vastgestelde criteria. Als een stamgroepleider zelf ook werk selecteert om een vollediger beeld van de ontwikkeling van een kind te kunnen geven, is het belangrijk om na te gaan of het kind op deze manier nog eigenaar van zijn eigen portfolio is. Wellicht is het beter om geen bewijzen voor in het portfolio te leveren, maar bevindingen toe te lichten in een oudergesprek, als aanvulling op de informatie van het kind zelf.

Tijdens stap drie reflecteren de kinderen, in een individueel gesprek met de stamgroepleider of samen met andere kinderen op hun gekozen werk. Hierbij wordt vormgegeven aan jenaplankernkwaliteit 6. Castelijns, Kenter en Van Loo (2003) merken hierbij op dat niet alle reflecties dezelfde kwaliteit hebben. De kwaliteit van de reflectie hangt af van een aantal aspecten. Zo speelt de betekenis van het werk voor de kinderen bijvoorbeeld een belangrijke rol. Hoe groter de betrokkenheid die kinderen bij het werk ervaren is, hoe hoger de kwaliteit van de reflectie. Ook het soort werk heeft invloed. Werk dat inhoudelijk complex is en waarvoor meerdere deelvaardigheden nodig zijn, bieden over het algemeen meer aanleiding voor kwalitatief goede

reflecties dan minder complex werk. Daarnaast worden kinderen bij werk dat (nog) niet beoordeeld is door de stamgroepleider meer uitgedaagd om zelf te reflecteren. Tenslotte hangt de kwaliteit van reflecties af van de wijze waarop de stamgroepleider met kinderen praat. Het is onder andere belangrijk dat een stamgroepleider in een gesprek goed naar het kind luistert, open vragen stelt en vraagt naar de beleving van het kind.

Stap vier gaat uit van het principe dat kinderen met en van elkaar leren. Dit komt tot uiting als kinderen hun portfolio aan elkaar presenteren. De presentatie maakt duidelijk welke ontwikkeling het kind op een bepaald gebied in een bepaalde periode heeft doorgemaakt.

2.2.3 Soorten kindportfolio's

Castelijns en Kenter (2003) spreken over werk-, presentatie- en evaluatie of toetsportfolio's. In dit theoretisch kader kies ik voor de benaming evaluatieportfolio's in plaats van toetsportfolio's.

Werkportfolio's zijn mappen waarin kinderen werk verzamelen dat al af is, of waar ze nog mee bezig zijn. In werkportfolio's bewaren kinderen werk dat later eventueel in het presentatie- of evaluatieportfolio geplaatst kan worden. Een werkportfolio geeft zowel de stamgroepleider als het kind inzicht in de mate waarin en de manier waarop leerdoelen worden bereikt.

Het presentatieportfolio bevat zorgvuldig geselecteerde werkstukken uit het werkportfolio. Vaak zijn deze werkstukken representatief voor het beste of belangrijkste werk van kinderen. Kinderen zijn trots op dit werk en willen het graag aan anderen laten zien. In de bovenbouw kunnen kinderen ook kiezen voor werk dat niet zo goed is. Ze stoppen dit werk in hun portfolio om aan te geven wat de zwakke punten in hun ontwikkeling zijn en waar ze graag aan willen werken. In beide gevallen hebben de werkstukken in het presentatieportfolio een stimulerende en motiverende functie.

Evaluatieportfolio's worden gebruikt om de bereikte leerresultaten te verantwoorden bij bijvoorbeeld ouders, het bestuur van de school of de inspectie. Op basis van het curriculum en de daaruit afgeleide leerdoelen, worden taken ontwikkeld. Kinderen maken de taken en worden op die manier getoetst. Deze taken worden, ongeacht de uitkomst, opgenomen in het evaluatieportfolio. Scholen moeten zich ervan bewust zijn dat het gebruik van het evaluatieportfolio de kans op het ontwikkelen van een prestatiecultus in de school vergroot.

2.2.4 Betekenis voor leren en onderwijs

Het werken met kindportfolio's brengt veel voordelen met zich mee, zowel voor het leren van kinderen als de manier waarop onderwijs gegeven wordt. In paragrafen 2.2.2 en 2.2.3 werd al besproken dat kindportfolio's ervoor zorgen dat kinderen eigenaar van hun eigen leerproces worden en verantwoordelijkheid dragen voor dit leerproces. Interne begeleiders Van den Heuvel en Koekhoven (2009) van de Dr. Schaepmanschool in Barendrecht voegen hieraan toe dat het werken met kindportfolio's groepsleiders helpt om kinderen meer initiatief te geven en een school te ontwikkelen waarin kinderen zelfverantwoordelijk leren. Daarnaast worden kinderen niet langer vergeleken met anderen, maar alleen met zichzelf. Succeservaringen zorgen ervoor dat kinderen zich competentier voelen en meer zelfvertrouwen krijgen, waardoor ze indirect gemotiveerder zijn en meer betrokken worden bij het leren. Hierdoor wordt vormgegeven aan jenaplankernkwaliteit 1.

Castelijns en Kenter (2000) halen wederom de authentieke evaluatie aan. Ook zij zijn van mening dat evaluatie door het werken met kindportfolio's op een authentieke manier verloopt. De gegevens waarop de evaluatie gebaseerd wordt, worden niet beïnvloed door factoren als spanning, faalangst en tijdsdruk. Bovendien wordt er een volledig beeld van het leren en de ontwikkeling geschetst, omdat er allerlei soorten werk wordt opgenomen. Dit betekent dat je ook moeilijk te toetsen aspecten als sociale vaardigheden en groepswerk, toch systematisch kunt documenteren. Daarnaast kan werk van thuis gebruikt worden wanneer kinderen willen

laten zien wat ze geleerd hebben. Hierdoor zorgt het werken met kindportfolio's ervoor dat de grens tussen leren op school en leren buiten school vervaagt.

Tenslotte zeggen Castelijns en Kenter: *'Portfolio's maken leerprocessen voor anderen beter toegankelijk. Door het portfolio aan medeleerlingen, ouders of leraren te presenteren, kan de leerling laten zien wat hij heeft geleerd, waarin hij is vooruitgegaan, wat hem nog moeite kost en wat hij in de komende periode wil bereiken. Kennis en ervaringen worden openbaar gemaakt en gedeeld. Kinderen kunnen hierdoor veel van elkaar leren. Verschillen tussen kinderen (...) kunnen zo doelbewust worden gebruikt om het leren van kinderen te verrijken.'* (Castelijns & Kenter, 2000, p.11). En dat is precies wat het Jenaplanonderwijs beoogt. Het Jenaplanonderwijs gaat immers uit van verschillen en wil deze verschillen gebruiken bij het vormgeven van het onderwijs. (Both, 1997). Het interactieve karakter van het werken met portfolio's en het benutten van de mogelijkheden die verschillen tussen kinderen met zich meebrengen, dragen bij aan het benaderen van de school als gemeenschap waarin kinderen en groepsleiders van en met elkaar leren.

2.2.5 Hoe ziet een portfolio eruit?

In paragraaf 2.3 werd er gesproken over werk- presentatie- en evaluatieportfolio's. In deze paragraaf wordt geen aandacht besteed aan werkportfolio's, deze portfolio's gelden als werkdocumenten en zien er voor ieder kind anders uit. In deze paragraaf wordt ingegaan op de inhoud, de opbouw en de vormgeving van het presentatieportfolio, dat eventueel gecombineerd kan worden met het evaluatieportfolio.

2.2.5.1 Inhoud portfolio

Bij het vullen van het portfolio selecteren kinderen hun beste of belangrijkste werk. Maar wanneer is werk goed of belangrijk? Om te beslissen of werkstukken goed of belangrijk genoeg zijn om in het kindportfolio op te nemen, hebben kinderen criteria nodig waarmee ze de kwaliteit of het belang van het werk kunnen vaststellen. Deze criteria zijn afhankelijk van de leer- en ontwikkelingsdoelen die gesteld worden en kunnen op verschillende manieren tot stand komen. Het is echter belangrijk dat een school consequent omgaat met het formuleren van doelen, dit moet door de hele school op dezelfde manier gebeuren.

Castelijns en Kenter (2000) beschrijven de mogelijkheid dat een school zelf kan bepalen welke doelen zij nastreeft. De school bepaalt in dat geval wat de kinderen moeten weten, kunnen en begrijpen. Ze is hierbij wel gebonden aan de wettelijk voorgeschreven kerndoelen. Het is daarom belangrijk dat de school zich bij het opstellen van de doelen en criteria blijft afvragen in hoeverre kinderen nog eigenaar van hun eigen leerproces kunnen zijn tijdens het werken aan de geformuleerde doelen.

Easley & Mitchell (2003) beschrijven de mogelijkheid dat een school het portfolio ook kan gebruiken om rechtstreeks te werken aan de kerndoelen voor het basisonderwijs. De leer- en ontwikkelingslijnen moeten dan voor kinderen beschreven worden, zodat zij deze kunnen gebruiken als criteria voor hun werk. Men kan zich echter afvragen in hoeverre een kind dan nog zelf sturing kan geven aan zijn eigen leerproces. Daarnaast is het mogelijk dat de stamgroepsleiders van een school zelf criteria opstellen met de kinderen. Binnen een Jenaplanschool zouden kinderen bijvoorbeeld na de inleiding van een nieuw thema of project kunnen inventariseren welke doelen ze willen behalen tijdens het thema of project. Aan de hand van de geïnventariseerde doelen worden dan criteria opgesteld.

Bij alle hierboven genoemde vormen van het opstellen van doelen en daarbij behorende criteria, is het belangrijk dat er ook concrete gegevens opgesteld worden, waaraan kinderen kunnen zien of ze aan een bepaald criterium voldoen. Wanneer een school bijvoorbeeld kiest voor het bewuster vormgeven aan de jenaplanessenties in het onderwijs, zou 'kan vertellen wat er gebeurd is' of 'kan vertellen wat er geleerd is' een concreet criterium voor de jenaplanessentie reflecteren kunnen zijn.

2.2.5.2 Opbouw portfolio

Het werk van een kind gaat niet zomaar in zijn portfolio, maar wordt volgens een bepaalde structuur geordend. Net als bij de inhoud geldt voor de opbouw van het portfolio dat er door de hele school een eenduidige portfoliostructuur bestaat. Scholen bepalen zelf, afhankelijk van hun wensen en behoeften, hoe die opbouw eruit ziet. Zo kunnen ze er bijvoorbeeld voor kiezen dat de structuur voor alle stamgroepen hetzelfde is, om zo een doorgaande lijn te creëren. Een school kan er echter ook voor kiezen om de structuur in de onderbouw en de structuur in de bovenbouw van elkaar te laten verschillen. Zolang een school kan verantwoorden waarom zij een bepaalde keuze maakt, is er niets fout.

Castelijns en Kenter (2000) geven het volgende voorbeeld van de opbouw van een portfolio:

1. Kaft en titelpagina
2. Voorwoord: Het voorwoord vat de belangrijkste conclusies van het portfolio samen. Het kind schrijft hierin over zichzelf: Wie ben ik? Hoe leer ik? Wat heb ik geleerd? Wat zijn mijn plannen voor de komende periode?
3. Inhoudsopgave met paginaverwijzing
4. Geselecteerd werk
5. Reflecties: Het kind geeft per werkstuk aan wat het inhoudt en waarom hij het gekozen heeft.
6. Commentaar van de stamgroepleider

2.2.5.3 Vormgeving portfolio

Hoe het portfolio eruit ziet hangt af van de wensen en mogelijkheden van de school. Verkleij en Pompert (2002) noemen de portfoliomap als papieren portfolio. Janssen en Jansen (2003) spreken over het digitale portfolio. Het digitale portfolio en het papieren portfolio, hebben inhoudelijk dezelfde functie, maar het gebruik van een digitaal portfolio brengt een aantal voordelen met zich mee. Zo is het digitale portfolio compacter en daardoor makkelijker hanteerbaar. Bovendien kunnen er eenvoudig video- en geluidsfragmenten opgenomen worden, wat ervoor zorgt dat de veelvormigheid van het leren van elk kind nog beter getoond kan worden. Daarnaast kunnen kinderen ervoor kiezen om reflecties te vertellen of op een andere manier op te nemen. Het digitale portfolio is makkelijker bij te werken en te veranderen en kan ook in het voortgezet onderwijs in gebruik blijven. Daarbij draagt het werken met het digitale portfolio bij aan het ontwikkelen van ICT-vaardigheden en is het breed toegankelijk. Ook familie of vrienden die ver weg wonen zouden het bijvoorbeeld in kunnen zien. Tenslotte bevat het digitale portfolio open en gesloten delen. Open delen zijn voor alle stamgroepleiders, kinderen en eventuele andere betrokkenen te bekijken en doen dienst als presentatieportfolio. Gesloten delen zijn alleen toegankelijk voor het kind en eventueel voor de stamgroepleider en doen dienst als werkportfolio.

2.2.6 Invoering van portfolio's

Verkleij en Pompert (2000) benoemen het belang van een goede oriëntatie op het gebied van portfolio's, voordat een schoolteam daadwerkelijk besluit om met kindportfolio's te gaan werken. Het schoolteam moet goed op de hoogte zijn van de functie en bedoeling van het werken met kindportfolio's. Ook moet het team goed nadenken of het portfolio bij het onderwijs op school aansluit en welke inhoud het kindportfolio zal krijgen. Welke doelen streeft de school na en aan welke kwaliteitscriteria moet het leren van de kinderen voldoen? Daarnaast is het belangrijk om na te denken over de invoering van het kindportfolio. Begint het team met de invoering van één onderdeel of worden meteen de belangrijkste hoofdstukken aangepakt. Wie gaan er met het portfolio werken en in welke stamgroep(en) wordt hiermee gestart? Is de invoering definitief of wordt het werken met kindportfolio's eerst uitgetoetst? En hoe worden de ouders ingelicht?

Wanneer een school de hiervoor beschreven punten goed kan toelichten en besluit om met kindportfolio's aan de slag te gaan, zijn er verschillende manieren om te beginnen. Het is belangrijk dat kinderen de functie van

een portfolio leren kennen op een inspirerende manier, zodat ze er zin in krijgen om te beginnen. Wanneer de kinderen het portfolio hebben verkend, kunnen ze via de vier stappen die beschreven zijn in paragraaf 2.2 beginnen met het werken met portfolio's.

In de beginperiode vraagt het werken aan het kindportfolio een goede voorbereiding van de stamgroepleider. Kinderen zullen veel begeleiding nodig hebben. Zowel Verkleij en Pompert (2002) als Easley en Mitchell (2003) benadrukken dat het belangrijk is om veel tijd te nemen voor het invoeren van kindportfolio's en vooral klein te beginnen. Klein beginnen kan door bijvoorbeeld eerst alleen te werken aan een hoofdstuk *dit ben ik* of aan één vakgebied/leerdoel. Kinderen moeten enthousiast worden en de tijd krijgen zich het portfolio eigen te maken. Verkleij en Pompert schrijven in hun handleiding voor stamgroepleiders: *'De ervaring leert dat kinderen in het begin heel gemotiveerd zijn en van alles in hun portfoliomap willen stoppen. Rem dit enthousiasme niet af door te streng te zijn met wat er wel en niet in mag. Na verloop van tijd kies je een moment om samen een kritische selectie te maken: wat vind je echt de moeite waard om te bewaren.'*

Castelijns en Kenter (2000) voegen hieraan toe dat het handig is om vanaf de beginperiode onderscheid te maken tussen een werk- en presentatieportfolio. Al het werk van kinderen wordt, voorzien van een datum, tijdelijk opgeslagen in het werkportfolio. Na een bepaalde periode selecteren kind en stamgroepleider samen werk dat zij in hun presentatieportfolio opnemen.

2.3 Wereldoriëntatie

Het team van school X zal het kindportfolio aanvankelijk alleen voor het vormingsgebied wereldoriëntatie invoeren. Wereldoriëntatie is het hart van het jenaplanonderwijs en heeft alles te maken met openheid naar de wereld. Basisprincipe achttien luidt dan ook: *In de school neemt wereldoriëntatie een centrale plaats in, met als basis ervaren, ontdekken en onderzoeken.* Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen het vak- en het vormingsgebied wereldoriëntatie. Omdat het in dit onderzoek alleen gaat over wereldoriëntatie als vormingsgebied, gaan we in dit hoofdstuk niet verder in op wereldoriëntatie als vakgebied. Het vormingsgebied wereldoriëntatie bereid kinderen voor op het samenleven in onze huidige samenleving (Velthausz en Winters, 2014). Kinderen leren vaardigheden beheersen die ze helpen om zich zelfstandig te redden in de wereld. Onder andere de zeven jenaplanessenties geven vorm aan wereldoriëntatie als vormingsgebied.

Natuurlijk gelden de wettelijk voorgeschreven kerndoelen ook voor jenaplanscholen, maar deze scholen willen meer. Velthausz en Winters zeggen hierover: *'In onze individualiserende samenleving lijkt de jenaplanschool nog de enige plek waar kinderen de kans krijgen om te leren samenleven.'* (Velthausz en Winters, 2014, p.39). Om de meerwaarde van jenaplanscholen inzichtelijk te maken, zijn er zeven essenties ontwikkeld die passen bij het vormingsgebied wereldoriëntatie. Kinderen op jenaplanscholen worden opgeleid tot ondernemende (1) mensen, die kunnen plannen (2) en samenwerken (3), mensen die iets kunnen creëren (4) en dat kunnen presenteren (5). Daarnaast moeten de kinderen leren om te reflecteren (6) en ze moeten verantwoordelijkheid (7) kunnen en willen dragen. Het is van belang dat scholen deze essenties doelbewust integreren in de dagelijkse activiteiten op school.

Bij elke jenaplanessentie zijn zeven deelvaardigheden benoemd. Om de essentie reflecteren te beheersen, moeten kinderen bijvoorbeeld kunnen vertellen wat er gebeurd is en wat ze geleerd hebben. Stamgroepleiders kunnen per essentie aangeven welke deelvaardigheden ze bij een kind herkennen en hun onderwijs zo organiseren, dat kinderen de kans krijgen om de deelvaardigheden en essenties die nog niet beheerst worden, te oefenen. Volgens Velthausz en Winters (2014) helpt het om in verschillende situaties, op verschillende momenten met een 'essentiële bril' op te kijken naar de ontwikkeling van kinderen. In bijlage 2 wordt een overzicht gegeven van de zeven jenaplanessenties en bijbehorende deelvaardigheden.

3. Probleemstelling

In dit hoofdstuk worden het doel van het onderzoek en de bijbehorende onderzoeksvraag en deelvragen besproken. Daarnaast wordt er een verwachting van het antwoord op de onderzoeksvraag geschetst.

3.1 Doel

Middels dit onderzoek is er op school X een kindgericht portfolio voor het vormingsgebied wereldoriëntatie getest dat aansluit bij het Jenaplanonderwijs, ter vervanging van het huidige rapport. Het kindgericht portfolio wordt als middel ingezet om kinderen actiever bij hun eigen leerproces te kunnen betrekken en hen hiervoor meer verantwoordelijkheid te kunnen geven. Het doel van het onderzoek is het ontwikkelen van een ontwerp van een kindportfolio en aanbevelingen voor het werken met kindportfolio's op school X.

3.2 Onderzoeksvraag en deelvragen

Om het onderzoeksdoel te bereiken is de volgende onderzoeksvraag opgesteld:

Op welke manier kan het team van school X een kindgericht portfolio voor het vormingsgebied wereldoriëntatie invoeren dat aansluit bij het Jenaplanonderwijs?

Het kindgericht portfolio sluit aan bij het Jenaplanonderwijs wanneer er ook bij het beoordelen en volgen van de ontwikkeling van kinderen gewerkt wordt volgens de Jenaplanbasisprincipes en -kernkwaliteiten.

Voorafgaand aan het onderzoek is in overleg met het team van school X besloten dat het onderzoek zich aanvankelijk alleen in groep 5 van stamgroep 5, 6 en 7 af zou spelen, maar dat de school, nu het onderzoek afgerond is, kan besluiten om het kindgericht portfolio door de hele school in te voeren. Daarnaast werd besloten dat het kindgericht portfolio aanvankelijk alleen gebruikt zou worden voor het vormingsgebied wereldoriëntatie. De school kan nu, na afronding van het onderzoek, zelf de keuze maken om het portfolio ook voor andere vak- en vormingsgebieden te gebruiken.

Tijdens onderzoeksfase één zijn de ontwerpeisen voor het kindgericht portfolio aan de hand van de volgende deelvraag vastgesteld:

- Aan welke ontwerpeisen moet het kindgericht portfolio van school X voldoen?

Om antwoord op deze vraag te kunnen geven, werden in gesprek met het team van school X en aan de hand van de literatuur over kindportfolio's in het theoretisch kader de volgende deelvragen beantwoord:

- Welke leer- en ontwikkelingsdoelen streeft school X na?

Hieruit volgt de vraag:

- Aan welke criteria dient het leren van de kinderen te voldoen om de opgestelde leer- en ontwikkelingsdoelen te behalen?

Aan de hand van de literatuur in het theoretisch kader over de opbouw en de vormgeving van een kindportfolio zijn de laatste deelvragen beantwoord:

- Volgens welke structuur dient het kindgericht portfolio ingericht te worden?
- Op welke manier dient het kindgericht portfolio vormgegeven te worden?

Met behulp van de vastgestelde ontwerpeisen werd er in ontwerpfase twee een ontwerp voor het kindgericht portfolio gemaakt. Dat ontwerp is aan de hand van de volgende deelvragen gemaakt, getest en waar nodig aangepast:

- Hoe ziet het ontwerp voor het kindgericht portfolio eruit?
- In hoeverre voldoet het ontwerp aan de ontwerpeisen?
- In hoeverre voldoet het ontwerp in de praktijk?
- Op welke wijze moet het ontwerp na het testen worden aangepast?

3.3 Verwachting

Op basis van de literatuur van Van den Heuvel & Koekhoven (2009) en Castelijns & Kenter (2000) werd verwacht dat het invoeren van kindgerichte portfolio's ervoor zou zorgen dat kinderen door reflectie bewust worden van hun eigen leerproces en gestimuleerd worden tot het zelfverantwoordelijk leren. Er is hierbij uitgegaan van invoering van een soortgelijk portfolio als het voorbeeld in paragraaf 2.2.5.2. Voorwaarde hiervoor was dat er duidelijke leer- en ontwikkelingsdoelen werden gesteld, met daarbij behorende criteria, die passen bij de ambitie en de visie van de school. Wanneer er op de in paragraaf 2.2.1 geschetste manier met het kindportfolio gewerkt is, wordt er vormgegeven aan vele basisprincipes en kernkwaliteiten en sluit het portfolio aan bij het Jenaplanonderwijs.

4. Onderzoeksaanpak

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de oorspronkelijk beoogde onderzoeksaanpak. In de eerste paragraaf wordt de onderzoeksgroep nauwkeurig beschreven. Vervolgens wordt de manier van data verzamelen en – verwerken toegelicht en wordt het onderwerp ethische kwesties besproken.

4.1 Onderzoeksgroep

Het onderzoek vond plaats in groep 5 van stamgroep 5, 6 en 7 van de jenaplanbasisschool Sint Bonifatius te Dokkum. Het team van de Bonifatiuschool heeft groep 5 aangedragen als onderzoeksgroep, omdat het veronderstelt dat de groep representatief zal zijn voor een gemiddeld leerjaar uit de stamgroepen op de school. Daarnaast kunnen de kinderen in groep 5 de komende jaren nog goed doorgroeien in het werken met portfolio's. Bovendien is het team van mening dat de kinderen in deze groep het werken met portfolio's als een leuke uitdaging zien en zeer gemotiveerd zijn om de vaardigheden die nodig zijn voor het werken met portfolio's onder de knie te krijgen. In groep 5 zitten 12 kinderen, die allemaal deelnamen aan het onderzoek. De kinderen zijn gewend om twee keer per jaar een rapport met geschreven verslagen en een vijf-puntschaal beoordelingssysteem mee naar huis te krijgen. Aan de hand van deze rapporten worden eventueel 10-minuten gesprekken gehouden, waarbij het kind meestal niet aanwezig is. De beoordelingen in het rapport komen tot stand aan de hand van observaties door de stamgroepeliders en toetsresultaten. De kinderen hadden voor het onderzoek dus maar zeer beperkt de kans om zelf te reflecteren op hun eigen ontwikkeling. Zowel voor als tijdens het onderzoek werd er na afloop van de lessen of aan de hand van concrete praktijksituaties echter relatief vaak gereflecteerd met de kinderen, zowel op gedrag en werkhouding als op leerresultaten. Dit gebeurde onder andere door het geven van tips en tops aan elkaar.

4.2 Data verzamelen en -verwerken

In gesprek met het team van school X en met behulp van de literatuur in het theoretisch kader zijn de deelvragen van onderzoeksfase 1 beantwoord en werden de ontwerpeisen opgesteld. Op basis van deze ontwerpeisen is een ontwerp voor de inhoud van een kindportfolio gemaakt. Hiermee is deelvraag 1 – *hoe ziet het ontwerp voor het kindgericht portfolio eruit?* - van onderzoeksfase 2 beantwoord. Na het maken van het ontwerp voor het kindportfolio en na goedkeuring van het team van de St. Bonifatiuschool, is het ontwerp getest in de praktijk. Oorspronkelijk was het de bedoeling dat groep 5 van de Bonifatiuschool gedurende zes schoolweken met het ontworpen kindportfolio zou gaan werken, op de in paragraaf 2.2 beschreven wijze, om zo het ontwerp te testen. De testperiode is tijdens de daadwerkelijke uitvoering echter verlengt tot acht schoolweken om een beter beeld van de opbrengsten van het werken met het portfolio te krijgen. Hierin is dus afgeweken van de oorspronkelijk beoogde onderzoeksaanpak.

Tijdens het testen en na afloop van het testen zijn data verzameld waarmee gekeken is in welke mate het ontwerp voldoet aan de vooraf opgestelde ontwerpeisen. Op school X zal er na het onderzoek gewerkt worden met een kindportfolio, het is daarom van belang dat het ontwerp aan de eisen van het team voldoet. Het team van de school heeft om deze reden een belangrijke rol ingenomen bij het testen van het ontwerp. Tijdens het testen was ik de onderzoeker en hebben de teamleden zich opgesteld als critical friends. Een aantal teamleden hebben tijdens het testen van het ontwerp afwisselend verschillende praktijksituaties bijgewoond waarin gewerkt werd aan het kindportfolio. De bevindingen en de feedback van het team zijn, naast mijn eigen bevindingen als onderzoeker, belangrijk geweest voor de uiteindelijke uitkomsten van het onderzoek. Tijdens het testen en na afloop van het testen is niet afgeweken van de oorspronkelijk beoogde onderzoeksaanpak.

De ontwerpeisen vormen het uitgangspunt voor de testcriteria. Door teamleden te bevragen en praktijksituaties te laten observeren, is er allereerst vastgesteld of het ontwerp voldoet aan de opgestelde ontwerpeisen. De praktijksituaties zijn aan de hand van de in bijlage 4 opgenomen lijst met ontwerpeisen geobserveerd. Teamleden konden op deze lijst scoren aan welke eisen het portfolio wel of niet voldeed. Wanneer het ontwerp niet of niet voldoende aan een bepaalde ontwerpeis voldeed, kon er vervolgens opgemerkt worden wat er eventueel moest gebeuren om het ontwerp wel voldoende aan de ontwerpeis te laten voldoen. Deze observatielijsten zijn geanalyseerd door te kijken aan welke ontwerpeisen het ontwerp voldoet en aan welke eisen niet. Hiermee is deelvraag 2 - *in hoeverre voldoet het ontwerp aan de ontwerpeisen?* - van onderzoeksfase 2 beantwoord. Daarnaast is er, met behulp van de bevindingen van het team, nagegaan in hoeverre het ontwerp in de praktijk volstaat. Dit is gedaan door te kijken of er ontwerpeisen zijn die niet volledig zijn, niet van belang zijn, verkeerd geformuleerd zijn of toegevoegd moeten worden. Hiermee is ook de derde deelvraag – *in hoeverre voldoet het ontwerp in de praktijk?* - beantwoord. Doordat deelvragen 2 en 3 op de hiervoor beschreven manier beantwoord zijn, is er optimaal rekening gehouden met de eisen en wensen van het team van de Bonifatiusschool, zodat het team het geteste portfolio na het onderzoek definitief in kan voeren. Ook in het hierboven beschreven proces is niet afgeweken van de oorspronkelijk beoogde manier van data verzamelen en –verwerken.

Wanneer uit de analyse van de observatielijsten zou blijken dat het ontwerp aan alle of nagenoeg alle ontwerpeisen voldoet en het team van mening is dat het ontwerp goed voldoet in de praktijk, zou het ontwerp na de testronde niet of nauwelijks aangepast hoeven te worden. Indien het team van de Bonifatiusschool van mening zou zijn dat het ontwerp nog onvoldoende aan de ontwerpeisen voldoet of wanneer het ontwerp niet voldoende voldoet in de praktijk waardoor de ontwerpeisen aangepast moeten worden, zou er aangegeven worden op welke manier het ontwerp moet worden verbeterd, om wel aan de definitieve ontwerpeisen te kunnen voldoen. Tijdens het analyseren bleken er slechts een aantal kleine veranderingen nodig te zijn om het ontwerp aan alle ontwerpeisen te laten voldoen. Hier kom ik in paragraaf 6.3 op terug. Na aanpassing van het ontwerp is ook de laatste deelvraag – *op welke wijze moet het ontwerp na het testen worden aangepast?* - beantwoord en wordt het ontwerp definitief. Het onderzoek is vervolgens afgerond. Ook tijdens het beantwoorden van de laatste deelvraag is er wederom niet afgeweken van de oorspronkelijk beoogde onderzoeks aanpak.

4.3 Ethische kwesties

In dit onderzoek zijn er geen ethische kwesties van toepassing ten aanzien van de onderzoeksmethode. Het ontwerp van het kindportfolio is getest aan de hand van de opgestelde ontwerpeisen. Hierbij is niet gekeken naar werk van individuele kinderen, teamleden of andere betrokkenen en er is niet ingegaan op vertrouwelijke of individuele informatie. Om de ontwerpeisen te testen, zijn het werk en de praktijksituaties in het algemeen met de ontwerpeisen vergeleken. Wanneer het onderzoeksrapport naar buiten gebracht wordt, zullen namen van plaatsen en mensen weggelaten worden.

5. Beschrijvend onderzoek naar de ontwerpeisen

Dit onderzoek beslaat twee onderzoeksfasen. In dit hoofdstuk worden de deelvragen van onderzoeksfase 1 beantwoord, met als doel het vaststellen van de ontwerpeisen. Allereerst wordt ingegaan op de leer- en ontwikkelingsdoelen van school X en bijbehorende kwaliteitscriteria. Vervolgens wordt in paragraaf drie de vormgeving van het portfolio besproken, waarna in paragraaf vier de structuur aan de orde komt. Tenslotte worden in paragraaf vijf de ontwerpeisen gepresenteerd. De data die gepresenteerd worden in dit hoofdstuk zijn in gesprek met het team van de Bonifatiusschool en aan de hand van de literatuur in het theoretisch kader tot stand gekomen. Hierin is niet afgeweken van het plan van aanpak wat betreft data verzamelen en verwerken.

5.1 Leer- en ontwikkelingsdoelen

Wanneer een school met kindportfolio's gaat werken, is het belangrijk dat de school duidelijk voor ogen heeft welke doelen ze nastreeft (Castelijns en Kenter, 2000). Behalve de wettelijk vastgestelde kerndoelen, kunnen schoolteams ook eigen doelen voor hun onderwijs opstellen en nastreven. Dit kunnen doelen voor specifieke vak- of ontwikkelingsgebieden als taal en rekenen zijn. De doelen kunnen echter ook leer- of ontwikkelingsgebied overstijgend zijn, bijvoorbeeld het ontwikkelen van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. De doelen van de school vormen een belangrijk houvast bij het werken met portfolio's. In deze paragraaf wordt de volgende deelvraag beantwoord: *Welke leer- en ontwikkelingsdoelen streeft school X na?*

Ook op de jenaplanschool Sint Bonifatius ontwikkelen kinderen de zeven jenaplanessenties. De school wil echter doelbewuster aandacht aan de essenties besteden en daarnaast concreet vast kunnen stellen in hoeverre kinderen de essenties hebben ontwikkeld. Aan de hand daarvan kan er gericht een ontwikkelingsplan opgesteld worden. Het is daarbij essentieel dat kinderen betrokken worden bij de ontwikkeling van hun jenaplanessenties en zelf verantwoordelijkheid dragen voor de ontwikkeling hiervan. Om deze doelen na te streven, gebruikt de Bonifatiusschool het kindportfolio.

Het schoolteam van school X heeft ervoor gekozen om per periode een jenaplanessentie uit te lichten, waaraan kinderen doelbewust aandacht besteden. De eerste periode, de periode waarin het werken met kindportfolio's ingevoerd wordt, staat de jenaplanessentie reflecteren centraal. Deze essentie past goed bij de invoering van het kindportfolio, omdat de vaardigheid reflecteren een grote rol speelt bij het werken met kindportfolio's. Naarmate de school langer werkt met portfolio's, zal de school ervoor kiezen om het kindportfolio geleidelijk ook in te zetten bij thema's en verschillende vak- en vormingsgebieden.

5.2 Criteria bij de leer- en ontwikkelingsdoelen

Velthausz en Winters geven in hun boek *jenaplan school waar je leert samenleven* (2014) een concrete uitwerking van elke essentie, om stamgroepleiders te helpen bij het inrichten van jenaplanonderwijs en om vast te kunnen stellen in hoeverre kinderen de essenties hebben ontwikkeld. Een schematische weergave van deze uitwerking wordt in bijlage 2 gegeven. In dit onderzoek is verder alleen ingegaan op de essentie reflecteren.

In het inleidende citaat van paragraaf 2.2.2 werd het belang van reflecteren treffend beschreven. Om de essentie reflecteren te beheersen, moeten kinderen de volgende vaardigheden bezitten:

1. Vertellen wat er gebeurd is
2. Vertellen wat je geleerd hebt

3. Feedback ontvangen
4. Feedback geven
5. Eigen gedrag evalueren
6. Eigen werk zelf nakijken en beoordelen
7. Eigen ontwikkeling presenteren

Deze vaardigheden vormen de criteria waaraan het leren van de kinderen moet voldoen om de opgestelde leer- en ontwikkelingsdoelen te behalen.

5.3 Vormgeving

In gesprek met het team van de Bonifatiusschool hebben we gesproken over de volgende deelvraag: *Op welke manier dient het kindgericht portfolio vormgegeven te worden?* Gestuurd door de wensen en mogelijkheden van de Bonifatiusschool is er voor het gebruik van een papieren portfolio gekozen. Kinderen zullen het werk voor het werkportfolio in een eenvoudige ordner verzamelen. Deze ordner bewaren ze in hun tafelvak. Alle kinderen zijn reeds in het bezit van deze ordner en zijn eraan gewend hun werk, al of niet af, hierin op te slaan. De map die nu gebruikt wordt voor het schoolrapport, zal dienst gaan doen als presentatieportfolio en later eventueel ook als evaluatieportfolio. Deze presentatieportfolio's worden in een kast in de klas opgeslagen, zoals dat momenteel ook al gebeurt.

Door met een papieren portfolio te werken, kunnen er zoveel mogelijk originele werkstukken in het kindportfolio opgenomen worden en blijft het kindportfolio tastbaar. Daarnaast kunnen de kinderen en stamgroepleiders zich eerst focussen op het leren werken met kindportfolio's en hoeven ze zich niet ook nog te richten op het ontwikkelen van ICT-vaardigheden. Het schoolteam is zich echter bewust van de vele voordelen van het werken met digitale portfolio's en zal zich hier in de toekomst in verdiepen.

5.4 Portfoliostructuur

Om een doorgaande lijn te creëren, heeft de Bonifatiusschool voor een eenduidige portfoliostructuur gekozen. De structuur van het kindportfolio zal voor alle stamgroepen hetzelfde zijn. Vanzelfsprekend zal er naarmate de kinderen in hogere stamgroepen komen een steeds grotere inhoud van meer kwaliteit gevraagd worden. Hieronder wordt de gekozen portfoliostructuur gepresenteerd om antwoord te geven op de deelvraag: *Volgens welke structuur dient het kindgericht portfolio ingericht te worden?*

In overleg met het team van school X is er voor de volgende portfoliostructuur gekozen:

1. Kaft en titelpagina

De portfoliomap mag best iets bijzonders zijn. Het is van belang dat de kaft van de map herkenbaarheid en eigenheid benadrukt (Verkleij en Pompert, 2002).

2. Inhoudsopgave

3. Dit ben ik

In dit hoofdstuk presenteert het kind zichzelf als eigenaar van zijn portfolio en worden de belangrijkste conclusies van het portfolio samengevat.

- *Wie ben ik?* De leerling introduceert zichzelf: interesses, hobby's, familie, vrienden, etc.
- *Hoe leer ik?* Leren in gesprek, spel, werk en viering, etc.
- *Wat heb ik geleerd?* Korte samenvatting van het totale leerproces over een bepaalde periode.
- *Wat zijn mijn plannen voor de komende periode?* Leerdoelen worden geschetst.

4. Mijn belangrijkste werk

In dit hoofdstuk worden de 'belangrijkste' werkstukken van kinderen inclusief reflecties geplaatst. Per werkstuk is aangegeven wat het inhoudt en waarom hij het gekozen heeft, eventueel geordend per vak- of vormingsgebied wanneer de school besluit het kindportfolio op meerdere vlakken in te zetten.

5. Mijn stamgroepleider over dit portfolio

In dit hoofdstuk geeft de stamgroepleider een reactie op het portfolio. Daarbij wordt een koppeling

gelegd tussen de werkstukken van het kind en zijn reflecties, de doelen die het kind zichzelf gesteld heeft en de doelen van de school. De stamgroepleider geeft aan op welke manier de werkstukken laten zien dat het kind de leer- en ontwikkelingsdoelen bereikt heeft. Dit hoofdstuk wordt pas geschreven na overleg met het kind, zodat het kind op de hoogte is van de inhoud.

6. Anderen over dit portfolio

In dit hoofdstuk hebben betrokkenen de gelegenheid om een reactie op het portfolio te geven.

5.5 Opgestelde ontwerpeisen

Aan de hand van de geschetste ambitie van school X, met behulp van de literatuur in het theoretisch kader en in overleg met het schoolteam zijn er ontwerpeisen voor het kindportfolio opgesteld en is de volgende deelvraag beantwoord: *Aan welke ontwerpeisen moet het kindgericht portfolio van school X voldoen?* Deze ontwerpeisen vormen de richtlijnen voor de eisen waaraan het uiteindelijke ontwerp moet voldoen en zijn daarmee ook de belangrijkste testcriteria. In het schematische overzicht in bijlage 3 worden de ontwerpeisen gegeven, inclusief de verantwoording op basis van de verzamelde data.

6. De innovatiecyclus

In dit hoofdstuk worden de deelvragen van onderzoeksfase 2 (het testen en analyseren van het eerste ontwerp) beantwoord, met als doel het definitieve ontwerp voor het kindgericht portfolio voor school X vast te stellen. In paragraaf 6.1 wordt het te testen ontwerp voor het kindgericht portfolio gepresenteerd. Vervolgens wordt er toegelicht in hoeverre dit ontwerp voldoet aan de opgestelde ontwerpeisen en in de praktijk. Tenslotte wordt er besproken op welke manier het ontwerp na het testen aangepast moet worden, om aan de eisen en wensen van school X te voldoen.

6.1 Het ontwerp voor het kindgericht portfolio

Aan de hand van de in onderzoeksfase 1 beantwoorde deelvragen, is er een ontwerp voor het kindgericht portfolio voor school X ontwikkeld. Dit ontwerp vindt u in bijlage 5. Het ontwerp is voorafgaand aan de testperiode goedgekeurd door het team van De Bonifatiuschool. Hoewel het de bedoeling was om het ontwerp gedurende zes schoolweken te testen, is er besloten om het ontwerp gedurende acht schoolweken te testen. Hierin wijkt de uiteindelijke uitvoering dus af van het oorspronkelijke plan voor het verzamelen van data.

Het portfolio bestaat in eerste instantie uit vier hoofdstukken: dit ben ik, mijn belangrijkste werk, mijn stamgroepleider over dit portfolio en anderen over dit portfolio. De hoofdstukken worden van elkaar gescheiden door tabbladen met daarop de titel van het hoofdstuk. Deze tabbladen worden vormgegeven door het kind zelf. Kinderen zijn hier heel vrij in en kunnen het zo persoonlijk maken als ze zelf willen. Zo kunnen ze bijvoorbeeld kiezen voor:

- een effen gekleurd blad
- een foto op het blad
- een blad gevuld met een collage van dingen die bij het kind passen
- een tekening of schilderij als tabblad
- een gedicht op het tabblad
- een uitspraak/citaat op het tabblad
- etc.

Kinderen kunnen echter ook kiezen voor de standaard vormgeving van het tabblad, zoals die nu in het ontwerp staat. De enige voorwaarde voor de tabbladen is dat de titel van het hoofdstuk op het tabblad staat, in dezelfde stijl als de standaard vormgeving.

Na elk tabblad volgt een introductie/instructie blad. Het blad dient als introductie voor de lezers. Alle onderdelen van het hoofdstuk worden kort toegelicht, waardoor de lezers precies weten wat ze kunnen verwachten van het hoofdstuk. Tevens dient het blad als instructie voor het kind. Het kind weet precies wat er per hoofdstuk van hem/haar verwacht wordt. Dit biedt ruimte om van de standaarddocumenten af te wijken.

Wanneer groep vijf met het portfolio gaat werken, worden alle onderdelen van het portfolio allereerst afzonderlijk van elkaar toegelicht. Per bijeenkomst wordt er één onderdeel besproken. Er wordt gekeken wat het onderdeel inhoudt en op welke manieren het vorm kan krijgen in het portfolio. Tijdens deze bijeenkomsten worden kinderen gestimuleerd om creatief te zijn en de onderdelen op hun eigen manier in te vullen, zolang de essentie van het hoofdstuk of het onderdeel maar duidelijk blijft. Naarmate kinderen langer met het portfolio werken, zullen ze wellicht keer op keer dingen aanvullen, weglaten of veranderen.

De standaard documenten in het ontwerp vormen de basis van het kindportfolio en geven houvast aan de kinderen die tijdens of na de bijeenkomsten nog veel moeite hebben om zelf invulling te geven aan de onderdelen. Pas als kinderen aangeven dat ze na de bijeenkomst echt niet weten hoe ze invulling kunnen geven aan een bepaald onderdeel, worden deze standaard documenten erbij gehaald. In eerste instantie zijn

de standaard documenten dan alleen een voorbeeld ter inspiratie. Mocht een kind er dan nog niet uit komen, kan hij/zij het standaard document letterlijk gebruiken.

Het streven blijft echter altijd om kinderen zelf invulling te laten geven aan alle onderdelen van het kindportfolio. Wanneer kinderen deze ruimte krijgen, zal het portfolio meer en meer een persoonlijk document worden, waarin authenticiteit van het kind hoog in het vaandel staat.

6.2 De onderzoeksresultaten

Na een testperiode van acht weken is in een gesprek met de directrice, de jenaplancoördinator en de stamgroepleider van stamgroep 5, 6 en 7 van de Bonifatiuschool vastgesteld in hoeverre het ontwerp van het kindportfolio voldoet aan de vooraf opgestelde ontwerpeisen. Daarnaast is vastgesteld in hoeverre het ontwerp voldoet in de praktijk.

Tijdens de testperiode hebben de directrice, de jenaplancoördinator en de stamgroepleider, voortaan critical friends genoemd, afwisselend totaal vijf delen van portfoliobijeenkomsten met groep vijf bijgewoond en geobserveerd. Tijdens de observaties hebben de critical friends gekeken waar de kinderen mee bezig waren, op welke manier en wat voor resultaat dit had. Deze bijeenkomsten duurden gemiddeld drie kwartier en vonden buiten de klas plaats. Na afloop van de bijeenkomst volgde er altijd een kort evaluerend gesprek met de observeerder en werden de plannen voor de volgende bijeenkomst besproken. Wanneer de bijeenkomst niet geobserveerd was, werd er een kort verslag uitgebracht over de bevindingen naar minimaal één critical friend.

Na afloop van de testperiode is in een gesprek met de critical friends en aan de hand van de observaties van praktijksituaties, de tussentijdse evaluaties en de uiteindelijke resultaten, de in bijlage vier opgenomen observatielijst met ontwerpeisen ingevuld. De critical friends hebben gezamenlijk op deze lijst gescoord aan welke eisen het portfolio voldoende voldoet, onvoldoende voldoet of helemaal niet voldoet. Deze beoordeling kwam exact overeen met mijn eigen bevindingen. Bij elke beoordeling is tijdens het gesprek vervolgens een toelichting geschreven.

Er is in het hierboven beschreven proces wederom niet afgeweken van het oorspronkelijk beoogde plan voor dataverzameling en –verwerking. Het ontwerp van het kindportfolio is tijdens het gesprek, na afloop van de testperiode, als volgt beoordeeld:

Ontwerpeisen	Mate waarin het ontwerp aan de ontwerpeis voldoet. Omcirkelen wat van toepassing is.	Toelichting van de keuze. Indien het ontwerp niet voldoende aan de ontwerpeis voldoet, welke verandering moet er dan plaatsvinden om het ontwerp wel voldoende aan de ontwerpeis te laten voldoen?
Het kindportfolio voldoet aan de eisen van school X wat betreft de vormgeving en structuur		
1. Het kindportfolio is geschikt voor stamgroepen in zowel de onder-, midden- als bovenbouw.	Voldoende Onvoldoende Niet	Het huidige model is met name geschikt voor de bovenbouw, en minder geschikt voor de onder- en middenbouw. De oorzaak hiervan ligt bij de manier waarop kinderen reflecteren. Het reflectieformulier in het huidige ontwerp is van een te hoog niveau voor de eerste twee bouwen. Met kleine aanpassingen is het huidige ontwerp echter snel inzetbaar in alle bouwen.
2. De vormgeving van het kindportfolio wordt als praktisch en voldoende geschikt ervaren.	Voldoende Onvoldoende Niet	Het team van de Bonifatiuschool is tevreden met het papieren portfolio. Streven is echter wel om later naar een digitale versie over te stappen.
Het portfolio is kindgericht en sluit aan bij het jenaplanonderwijs		
3. Het kindportfolio geeft een beeld van de persoonlijke ontwikkeling of het leerproces van het kind.	Voldoende Onvoldoende Niet	Dit proces komt mooi op gang en moet groeien. De door elk kind opgestelde persoonlijke leerdoelen zijn een begin en maken het portfolio erg persoonlijk. Ontwikkeling is zichtbaar!

4. Door het werken met het kindportfolio leren kinderen kwaliteiten/uitdagingen te benoemen en in te zetten.	Voldoende Onvoldoende Niet	Uit de portfoliogesprekken bleek dat kinderen hun eigen kwaliteiten leren te benoemen, zichzelf uitdagingen durven te stellen en deze uitdagingen ook aangaan. Dit proces is echter pas op gang gekomen tijdens het werken met kindportfolio's. Aan het begin van de testperiode beheersten de kinderen deze vaardigheid niet of nauwelijks. Ze konden hun kwaliteiten slechts oppervlakkig benoemen en wisten zichzelf geen uitdagingen te stellen. Het is daarom belangrijk dat dit proces door de stamgroepleiders extra gestimuleerd wordt.
5. Door het werken met het kindportfolio leren kinderen zelf verantwoordelijkheid te dragen voor wat zij willen en moeten leren.	Voldoende Onvoldoende Niet	Dit proces komt op gang, maar is nog niet altijd voldoende zichtbaar. Kinderen moeten dit leren en dat kost tijd. De kinderen hebben de afgelopen periode geleerd om eigen doelen te benoemen. Dat konden ze aan het begin van de portfolioperiode nog niet. Bovendien zoeken ze zelf naar een aanpak en gaan ze met het doel aan de slag. Ze hebben zelf echter nog te weinig inzicht in doelen die ze <i>moeten</i> behalen. Schoolbreed wordt hier de afgelopen tijd meer aandacht aan besteed door kinderen meer te betrekken bij de te halen doelen en hier samen op te reflecteren. Er is dus zowel op het gebied van doelen willen halen en doelen moeten halen ontwikkeling zichtbaar. De verwachting is dat deze ontwerpeis wel voldoende behaald wordt wanneer kinderen langer met het portfolio werken.
6. Door het werken met het kindportfolio leren kinderen te reflecteren op hun ontwikkeling en daarover met anderen in gesprek te gaan.	Voldoende Onvoldoende Niet	Dit is voldoende wanneer de reflecties voor de onder- en middenbouw eenvoudiger zijn, kinderen zullen dan meer in gesprek komen. Bovendien kunnen kinderen daar meer vrijheid in krijgen, reflecteren kan op meer manieren. Laat de papieren vormgeving dat gegeven niet in de weg staan en doe wat werkt.
7. Kinderen leren samen te werken, hulp te geven en te ontvangen met andere kinderen en daarover te reflecteren.	Voldoende Onvoldoende Niet	Kinderen werken op verschillende manieren en momenten samen. Ze werken samen om doelen te behalen, kiezen in gesprek met elkaar portfoliowerk en reflecteren daarop.
8. Tijdens het werken met het kindportfolio wordt zelfstandig leren afgewisseld met gestuurd en begeleid leren. Het werk is gericht op niveauverhoging.	Voldoende Onvoldoende Niet	In een portfoliogesprek wordt er gestuurd en begeleid. Kinderen geven bovendien zelf aan wat ze willen leren en op welke manier ze dit gaan doen. Ze maken hierin eigen keuzes en gaan er zelf mee aan de slag. Ook al blijft hier waar nodig begeleiding. Er komt op deze manier hoogst waarschijnlijk niveauverhoging tot stand. De testperiode was echter te kort om deze niveauverhoging en het behalen van de doelen heel duidelijk te kunnen zien. Dat kinderen er enthousiast en gemotiveerd mee aan de slag gaan, is echter wel duidelijk.
9. Tijdens het werken met het kindportfolio worden verandering en verbetering gezien als een nooit eindigend proces.	Voldoende Onvoldoende Niet	Het volgende praktijkvoorbeeld bevestigt dit: <i>P. is een jongen die erg goed kan rekenen. Hij is zich hier bewust van en is op zoek naar uitdaging. 'Het rekenen is heel makkelijk voor mij, dat kan ik meestal meteen al, zonder dat ik er veel over na hoeft te denken. Ik wil leren rekenen met het wortelteken. Dat is wel moeilijk voor mij.'</i>
10. Tijdens het werken met het kindportfolio is er sprake van authentieke evaluatie.	Voldoende Onvoldoende Niet	Kinderen kijken naar hun eigen resultaten en stellen aan de hand daarvan nieuwe doelen op om tot niveauverhoging te komen.
11. Door het werken met het kindportfolio leren kinderen initiatieven nemen	Voldoende Onvoldoende Niet	De volgende praktijkvoorbeelden bevestigen het behalen van beide ontwerpeisen: <i>M. is een snel werkend kind dat weinig waarde hecht aan alle taal-, spelling- en</i>

vanuit hun eigen interesses en vragen.		
12. Tijdens het werken met het kindportfolio speelt het initiatief van de kinderen een belangrijke rol.	Voldoende Onvoldoende Niet	<i>rekenlesjes. Hij maakt het vaak snel en onzorgvuldig om er maar af te zijn. Eigenlijk leert hij veel liever met zijn handen en koken heeft zijn interesse. 'Ik wil graag leren bakken. Ik vraag R. (vrijwilliger op school) of hij mij tijdens werktijd wil helpen, zodat ik kan leren koekjes bakken.' Inmiddels heeft M. samen met R. koekjes gebakken en helpt hij andere kinderen om hetzelfde te leren. J. is een leergierige jongen. Hij wil graag beter leren omgaan met de computer, met name presentatieprogramma's, zodat hij zijn eigen onderwerpen aan de hand van een PowerPoint of een Prezi kan presenteren. 'Ik vraag T. en A. of ze me kunnen leren hoe ik die programma's gebruik. Dat kan ik tijdens werktijd of WO gaan doen.' Inmiddels heeft J. een prachtige Prezi presentatie gegeven, met dank aan de hulp van T. en A. M. en M. hebben veel moeite met rekenen. De laatste tijd zijn ze zich ervan bewust dat dit deels komt omdat ze de tafels niet goed kennen. Samen besluiten ze dat ze elke dag een paar minuten de tijd nemen om de tafels te oefenen. Ze vragen daarbij ook hulp van mij. Inmiddels zijn de dames elke dag twee minuten aan het tempo rekenen en oefenen ze daarnaast de tafels met behulp van spellen.</i>
13. Tijdens het werken met het kindportfolio vindt prestatiebeoordeling plaats in samenspraak met het kind.	Voldoende Onvoldoende Niet	Kinderen starten met het geven van feedback aan elkaar, wanneer ze portfoliostukken uitzoeken of elkaars portfolio bekijken. Vervolgens vindt er een prestatiebeoordeling plaats in het portfoliogesprek. Streven is om in de toekomst ook de ouders hierbij uit te nodigen.
14. Het kindportfolio legt de norm voor ontwikkeling en leren bij het kind zelf.	Voldoende Onvoldoende Niet	Het eerder genoemde praktijkvoorbeeld van P. illustreert dit. Hoewel hij op het gebied van rekenen ver boven 'het gemiddelde' scoort, blijft hij op zoek naar uitdaging om zich verder te ontwikkelen. De resultaten van kinderen worden bij het werken met dit kindportfolio niet vergeleken met 'gemiddelden' maar met hun eigen ontwikkelingsgeschiedenis.
Het portfolio sluit aan bij het vormingsgebied wereldoriëntatie		
15. Het kindportfolio zorgt ervoor dat de jenaplanessentie doelbewust geïntegreerd wordt in de dagelijkse activiteiten op school	Voldoende Onvoldoende Niet	De jenaplanessentie reflecteren wordt nu doelbewust geïntegreerd in de dagelijkse activiteiten op school. Kinderen reflecteren veel mondeling naar aanleiding van het opgestelde persoonlijke leerdoel. Wanneer er een mooi portfoliostuk is, maken ze hier een reflectie bij. De andere jenaplanessenties komen tijdens het werken met het kindportfolio meer onbewust aan bod. Wanneer de school zich echter voor een bepaalde periode op één jenaplanessentie richt, zal deze essentie ook door de kinderen bewuster benaderd worden. Ook dit kost tijd. De kinderen kunnen naar aanleiding van de eerste portfolioperiode echter de betekenis en praktische invulling van elke jenaplanessentie benoemen.
16. Het kindportfolio zet kinderen aan om doelbewust (aspecten van) een jenaplanessentie te ontwikkelen	Voldoende Onvoldoende Niet	De jenaplanessenties zijn concreet uitgewerkt en daarbij verdeeld in deelvaardigheden. Deze deelvaardigheden hebben veel met elkaar te maken en overlappen elkaar. Het is voor groep 5 nog te moeilijk om een onderscheid te maken tussen de verschillende vaardigheden en gericht aan één deelvaardigheid te werken. Voor de bovenbouwgroepen lijkt dit makkelijker, maar hoe belangrijk is het eigenlijk? Door bewust met de essenties aan de slag te gaan, werken kinderen aan meerdere deelvaardigheden tegelijk. Bovendien zou de leerwinst van kinderen kleiner kunnen zijn wanneer ze zich op één enkele deelvaardigheid gaan richten in plaats van op de essentie in het algemeen. De deelvaardigheden kunnen kinderen helpen wanneer ze zelf niet goed weten wat ze concreet nog kunnen verbeteren. Dit gaat dan echter altijd in overleg met en onder begeleiding van de stamgroepleider. We hebben daarom besloten dat het niet meer van belang is dat kinderen doelbewust aspecten van een jenaplanessentie ontwikkelen, maar zich moeten richten op de essentie in het algemeen. Deze ontwerp is daarom aangepast worden.

17. Met behulp van het kindportfolio kan er vastgesteld worden in hoeverre kinderen de essentie beheersen	<p style="text-align: center;">Voldoende Onvoldoende Niet</p>	<p>Tijdens de testperiode heeft groep 5 doelbewust aan de jenaplanessentie reflecteren gewerkt, maar daarnaast ook aan vele andere jenaplanessenties. Wanneer de school per periode één jenaplanessentie uitlicht, zullen kinderen hier doelbewust aan gaan werken.</p> <p>De stamgroepleider kan de lijst met deelvaardigheden naast het kindportfolio leggen. Naar aanleiding van een portfoliogesprek en door te kijken naar het proces en het uiteindelijke kindportfolio, kan de stamgroepleider scoren welke deelaspecten al voldoende beheerst worden/zichtbaar zijn en welke nog niet.</p>
---	--	--

In de beoordeling is te zien in hoeverre het ontwerp voldoet aan de opgestelde ontwerpeisen. Hiermee kan de deelvraag *in hoeverre voldoet het ontwerp aan de ontwerpeisen?* beantwoord worden. Het antwoord op deze deelvraag leest u in paragraaf 6.2.1. Daarnaast staat in de beoordeling beschreven in hoeverre het ontwerp voldoet in de praktijk. Hiermee kan de deelvraag *in hoeverre voldoet het ontwerp in de praktijk?* beantwoord worden. Het antwoord op deze deelvraag wordt beschreven in paragraaf 6.2.2.

6.2.1 Het ontwerp en de ontwerpeisen

In de beoordeling wordt duidelijk dat het ontwerp onvoldoende voldoet aan slechts drie ontwerpeisen, namelijk ontwerpeis 1, 6 en 16. De andere ontwerpeisen zijn voldoende zichtbaar in het ontwerp, het ontwerp hoeft daarvoor niet aangepast te worden. In deze paragraaf gaan we in op de oorzaken voor het onvoldoende voldoen van het ontwerp aan ontwerpeisen 1 en 6. Ontwerpeis 16 wordt in paragraaf 6.2.2 besproken.

De oorzaken voor het onvoldoende voldoen van het ontwerp aan ontwerpeisen 1 en 6 zijn gelijk, namelijk de manier waarop kinderen reflecteren in het huidige ontwerp van het kindportfolio voldoet onvoldoende. De huidige manier van reflecteren is geschikt voor de bovenbouwgroepen, maar uit observaties en tussen evaluaties blijkt dat het reflectieformulier dat gebruikt wordt, van een te hoog niveau is voor de onder- en middenbouwgroepen. De standaard vragen die helpen bij het maken van de reflectie, kunnen door kinderen uit deze bouwen nog niet zelfstandig beantwoord worden. De kinderen uit de onderzoeksgroep hadden hier altijd begeleiding van de stamgroepleider bij nodig, en dan nog waren de vragen te ingewikkeld. Kinderen vinden het, ook met begeleiding, moeilijk om zelf een antwoord op de vragen te formuleren en komen aan de hand van deze vragen niet met elkaar in gesprek.

Daarnaast werd het belang van het geven van ruimte aan de kinderen om op hun eigen manier te reflecteren duidelijk. Tijdens de testperiode bleek dat veel kinderen mondeling goed kunnen reflecteren. Ze weten wat een reflectie inhoudt en reflecteren kritisch. Wanneer de reflectie vervolgens geschreven vastgelegd moet worden op papier, is deze van een beduidend lagere kwaliteit. Kinderen vinden het niet leuk en spreken dit ook uit, bovendien ontbreekt er betekenis voor de kinderen: *'Juf, waarom moeten we dit opschrijven?'* zei een achtjarige jongen tijdens een van de lessen in de testperiode. Deze uitspraak pleit voor een flexibelere omgang met reflecties: reflecteren kan op heel veel manieren.

6.2.2 Het ontwerp in de praktijk

Met behulp van de bevindingen van de betrokkenen, is nagegaan in hoeverre het ontwerp van het kindportfolio in de praktijk voldoet. Dit is gedaan door te kijken of er ontwerpeisen zijn die niet volledig zijn, niet van belang zijn, verkeerd geformuleerd zijn of toegevoegd moeten worden. De resultaten hiervan zijn te lezen in de beoordeling van het ontwerp aan de hand van de ontwerpeisen. Hiermee kan de volgende deelvraag beantwoord worden: *In hoeverre voldoet het ontwerp in de praktijk?* In de beoordeling wordt zichtbaar dat er slechts één ontwerpeis is, die verkeerd geformuleerd blijkt te zijn: ontwerpeis 16. Alle andere ontwerpeisen zijn relevant en volledig, en hoeven niet aangepast te worden.

Hoewel het belangrijk is dat kinderen de jenaplanessenties ontwikkelen, heeft de school besloten dat ze haar kinderen niet wil laten focussen op de deelvaardigheden van de essenties. Ten eerste is het voor de kinderen in groep vijf nog te moeilijk om een duidelijk onderscheid te maken tussen de verschillende deelvaardigheden en om gericht te werken aan één deelvaardigheid. Bovendien lijkt het de leerwinst van kinderen te kunnen beperken wanneer ze zich op slechts één of twee deelaspecten van een jenaplanessentie richten. Focussen op één of twee deelvaardigheden zou er namelijk voor kunnen zorgen dat kinderen zich te veel richten en daardoor juist beperken, waardoor er geen ontwikkelingen bij andere deelvaardigheden plaatsvindt, die bij een vrijere benadering van de essentie wel zou plaatsvinden. Wanneer kinderen aan de slag gaan met de hele essentie, ontwikkelen ze namelijk automatisch verschillende deelvaardigheden.

De betrokkenen hebben besloten om ontwerp 16 te veranderen in: *Het kindportfolio zet kinderen aan om doelbewust een jenaplanessentie te ontwikkelen*. Het huidige ontwerp voldoet wel voldoende aan deze ontwerp. Tijdens de testperiode hebben de kinderen in groep vijf namelijk doelbewust aan de essentie reflecteren gewerkt. Onbewust echter ook aan heel veel andere essenties. Wanneer de school per periode één jenaplanessentie uit zal lichten, zullen kinderen ook doelbewust met de andere essenties gaan werken.

6.3 Aanpassing van het ontwerp

Uit de analyse van de observatielijsten in paragraaf 6.2.1 blijkt dat het ontwerp aan 15 van de 17 ontwerpen voldoet. Bovendien staat in paragraaf 6.2.2 beschreven dat de betrokkenen van mening zijn dat het ontwerp, na aanpassing van ontwerp 16, goed voldoet in de praktijk. Om het ontwerp aan alle ontwerpen te laten voldoen, is het nodig om het aan te passen op het gebied van reflectie. In deze paragraaf wordt de volgende deelvraag beantwoord: *Op welke wijze moet het ontwerp na het testen worden aangepast?* Ook bij deze laatste stap in het verzamelen en verwerken van data is er niet afgeweken van het oorspronkelijk beoogde plan.

In paragraaf 6.2.2 staat beschreven dat de manier waarop kinderen reflecteren in het huidige ontwerp van het kindportfolio onvoldoende voldoet aan de ontwerpen. De wijze waarop er in het huidige ontwerp gereflecteerd wordt, is te moeilijk voor de onder- en middenbouw, en bovendien heeft het reflecteren op deze manier onvoldoende betekenis voor de kinderen, waardoor er geen reflectiegesprekken tussen kinderen onderling op gang komen. Ook de reflectiegesprekken tussen het kind en de stamgroepleider verlopen moeizaam, de stamgroepleider moet veelal de begeleidende rol aannemen. Kortom, kinderen kunnen op deze manier niet zelfstandig reflecteren en ervaren het reflecteren ook niet als betekenisvol en zinvol.

Wanneer het standaard reflectieformulier voor de onder- en middenbouw eenvoudiger gemaakt wordt, zullen kinderen er zelfstandig mee aan de slag kunnen gaan en krijgt het reflecteren meer betekenis. Bovendien zullen kinderen makkelijker met elkaar in gesprek gaan over hun reflecties. Voorwaarde is echter wel dat kinderen ook bij het reflecteren de ruimte krijgen om van het standaard reflectieformulier af te wijken en een vorm van reflectie te kiezen die bij hen past, die hen aanspreekt. Hoewel het lastig lijkt om andere vormen dan een geschreven reflectie op te nemen in het papieren kindportfolio, is er tijdens het gesprek met de betrokkenen na afloop van de testperiode, besloten dat kinderen de ruimte moeten krijgen om te reflecteren op een manier die bij hen past, in welke vorm dan ook. Reflecties die niet op papier weergegeven kunnen worden, kunnen bijvoorbeeld door middel van links naar digitale documenten opgenomen worden in het kindportfolio. Dit wordt gezien als een tijdelijke oplossing, het streven van de school is om later naar een digitaal kindportfolio over te stappen.

Naar aanleiding van de hierboven beschreven bevindingen, is hoofdstuk twee van het ontwerp van het kindportfolio aangepast. Er is een reflectieformulier voor de onder- en middenbouw toegevoegd, zodat er op het gebied van reflectie onderscheid gemaakt kan worden tussen de onder- en middenbouw en de bovenbouw. Dit toegevoegde reflectieformulier vindt u in het definitieve ontwerp van het kindportfolio in bijlage 6.

7. Conclusie, aanbevelingen en discussie

In dit hoofdstuk wordt op basis van de geanalyseerde data en aan de hand van de beantwoorde deelvragen de conclusie gepresenteerd. In deze conclusie wordt het antwoord gegeven op de onderzoeksvraag: *Op welke manier kan het team van school X een kindgericht portfolio voor het vormingsgebied wereldoriëntatie invoeren dat aansluit bij het Jenaplanonderwijs?* Vervolgens worden er aanbevelingen gedaan en worden de discussiepunten besproken.

7.1 Conclusie

Om een volledig en duidelijk antwoord op de onderzoeksvraag te geven, wordt het antwoord opgesplitst in drie delen. Allereerst is het belangrijk dat het portfolio aansluit bij het vormingsgebied wereldoriëntatie. Daarnaast is het van belang dat het portfolio aansluit bij de wensen en mogelijkheden van de Bonifatiuschool. Tenslotte is het cruciaal dat het portfolio kindgericht is en aansluit bij het jenaplanonderwijs.

Wanneer een school met kindportfolio's gaat werken, is het belangrijk dat de school duidelijk voor ogen heeft welke doelen ze nastreeft (Castelijns en Kenter, 2000). Het team van school X streeft er binnen het vormingsgebied wereldoriëntatie naar om doelbewuster aandacht aan de jenaplanessenties te besteden en daarnaast concreet vast te kunnen stellen in hoeverre kinderen deze essenties hebben ontwikkeld. Velthausz en Winters geven in hun boek *jenaplan school waar je leert samenleven* (2014) een concrete uitwerking van elke essentie, zodat stamgroepleiders aan de hand van deelvaardigheden vast kunnen stellen in hoeverre kinderen de essenties hebben ontwikkeld. Deze deelvaardigheden vormen de criteria waaraan het leren van de kinderen moet voldoen.

Gestuurd door de wensen en mogelijkheden van de Bonifatiuschool is er voor het gebruik van een papieren portfolio gekozen. Het schoolteam is zich echter bewust van de vele voordelen van het werken met digitale portfolio's en zal zich hier in de toekomst in verdiepen. Behalve de vormgeving van het portfolio, is ook de structuur van het portfolio van belang. Het werk van een kind gaat namelijk niet zomaar in zijn portfolio, maar wordt volgens een bepaalde structuur geordend (Castelijns en Kenter, 2000). Om een doorgaande lijn te creëren, heeft de Bonifatiuschool voor een eenduidige portfoliostructuur gekozen. De structuur van het kindportfolio zal voor alle stamgroepen hetzelfde zijn. Vanzelfsprekend zal er naarmate de kinderen in hogere stamgroepen komen een steeds grotere inhoud van meer kwaliteit gevraagd worden.

Het kindportfolio is kindgericht en sluit aan bij het Jenaplanonderwijs wanneer er ook bij het beoordelen en volgen van de ontwikkeling van kinderen gewerkt wordt volgens de Jenaplanbasisprincipes en -kernkwaliteiten. Dit houdt in dat het kindportfolio een beeld moet geven van de persoonlijke ontwikkeling en het leerproces van het kind en dat de norm voor ontwikkeling en leren bij het kind zelf ligt (Both, 1997 & Miesen, 1998). Bovendien is het van belang dat kinderen leren om met behulp van het kindportfolio kwaliteiten en uitdagingen te benoemen en in te zetten, om zelf verantwoordelijkheid te dragen voor wat zij willen en moeten leren, om initiatieven te nemen vanuit eigen interesses en vragen en om te reflecteren op hun ontwikkeling en daarover met anderen in gesprek te gaan. Daarnaast moeten ze leren om samen te werken, om hulp te geven aan en te ontvangen van kinderen en daarover te reflecteren (Castelijns en Kenter, 2000 & Van den Heuvel en Koekhoven, 2009 & Verkleij en Pompert, 2002). Tevens moet het werken met kindportfolio's gericht zijn op niveauverhoging, moeten verandering en verbetering worden gezien als een nooit eindigend proces, moet er sprake zijn van authentieke evaluatie, moet het initiatief van de kinderen een belangrijke rol spelen en moet prestatiebeoordeling plaatsvinden in samenspraak met het kind.

Aan de hand van ontwerpeisen waarin alle bovenstaande voorwaarden en bevindingen opgenomen zijn en in overleg met de betrokkenen, is het ontwerp van een kindgericht portfolio voor de St. Bonifatiuschool ontworpen. Tijdens de testronde is groep 5 onder begeleiding van de onderzoeker op de in paragraaf 2.2.1 geschetste manier met het kindportfolio aan de slag gegaan. Uit de observaties en evaluaties blijkt dat het

werken met het portfolio een proces op gang heeft gebracht waarin de kinderen door reflectie bewust worden van hun eigen leerproces en gestimuleerd worden tot het zelfverantwoordelijk leren. Dit proces is onder andere zichtbaar tijdens de portfoliogesprekken. De kinderen hebben geleerd om zichzelf doelen te stellen naar aanleiding van een leer- of ontwikkelingsvraag. Ze kiezen zelf een aanpak voor het behalen van het doel en gaan er zelfstandig of met hulp van andere kinderen mee aan de slag. Deze bevinding komt overeen met de verwachtingen op basis van de literatuur van Van den Heuvel & Koekhoven (2009) en Castelijns & Kenter (2000). De kinderen hebben echter nog wel begeleiding nodig in dit proces. Tijdens het evaluerende gesprek met de betrokkenen werd de verwachting uitgesproken dat kinderen zich naarmate ze langer werken met het kindportfolio verder zullen ontwikkelen in dit proces.

Na een testronde van acht weken is het ontwerp in gesprek met de betrokkenen geëvalueerd op basis van observaties, tussenevaluaties en eindresultaten. Het ontwerp is beoordeeld aan de hand van de opgestelde ontwerpeisen. Op basis van de geanalyseerde beoordelingen is het ontwerp aangepast op het gebied van reflectie. Het definitieve ontwerp is vervolgens opgenomen in bijlage 7. Met dit ontwerp kan het team van de St. Bonifatiuschool op de in paragraaf 2.2.1 en 2.2.2 beschreven manier aan de slag gaan.

Het definitieve ontwerp van het kindportfolio is uitsluitend geschikt voor de St. Bonifatiuschool. Het portfolio is ontwikkeld op basis van specifieke wensen en eisen van de school. Daarnaast is het kindgericht, sluit het aan bij het jenaplanonderwijs en is het geschikt om in te zetten voor het vormingsgebied wereldoriëntatie.

8.2 Aanbevelingen

Doel van het onderzoek is het ontwikkelen van een ontwerp van een kindgericht portfolio voor het vormingsgebied wereldoriëntatie dat aansluit bij het Jenaplanonderwijs, ter vervanging van het huidige rapport. Het definitieve ontwerp dat opgenomen is in bijlage 7 kan als middel ingezet worden om kinderen van de St. Bonifatiuschool actiever bij hun eigen leerproces te kunnen betrekken en hen hiervoor meer verantwoordelijkheid te kunnen geven. Wanneer het team van de Bonifatiuschool op de in paragraaf 2.2.1 en 2.2.2 geschetste manier met het ontworpen kindportfolio aan het werk gaat, zal dit ervoor zorgen dat kinderen door reflectie bewust worden van hun eigen leerproces en gestimuleerd worden tot het zelfverantwoordelijk leren. Stamgroepleiders die met het portfolio gaan werken, moeten er echter wel voor zorgen dat ze goed voorbereid zijn voordat ze starten. In paragraaf 2.2.6 wordt beschreven op welke manier stamgroepleiders succesvol kunnen starten met het invoeren van portfolio's. Het team van de Bonifatiuschool wordt dan ook aangeraden dat proces te volgen.

Groep 5 uit stamgroep 5,6 en 7 heeft inmiddels acht weken met het kindportfolio gewerkt. Ze hebben echter nog onvoldoende ervaring om dit zelfstandig door te kunnen zetten en hier mag een stamgroepleider ook niet vanuit gaan (Castelijns en Kenter, 2003). Het is van belang dat de stamgroepleider van deze groep wekelijks aandacht blijft besteden aan het kindportfolio. Dit kan hij doen door kinderen de tijd te geven om met hun portfolio aan de slag te gaan. Bovendien kan hij begeleiding bieden in de vorm van het voeren van evaluerende gesprekken waarin onder andere besproken wordt aan welke doelen gewerkt wordt, op welke manier dit gebeurt en hoe dit proces verloopt.

8.3 Discussie

Hoewel er in dit onderzoek gestreefd is naar een zo hoog mogelijke validiteit en betrouwbaarheid, zijn er enkele aspecten die discussie oproepen.

Zo was de duur van het onderzoek, en dan met name de testperiode, te kort om tot een zeer betrouwbare en valide conclusie te komen. Vele onderzoekers, waaronder Verkleij & Pompert (2002) en Easley & Mitchell (2003) benadrukken dat het belangrijk is om veel tijd te nemen voor het invoeren van kindportfolio's en

trekken hier vaak minimaal twee jaren voor uit. De testperiode van dit onderzoek heeft slechts acht weken geduurd, waardoor de resultaten en conclusie relatief onbetrouwbaar en minder valide zijn.

Bovendien zijn de resultaten van het onderzoek erg leerkrachtafhankelijk. Zeker in de beginfase van het werken met portfolio's is de input van de stamgroepleider erg belangrijk. Hoewel er duidelijke richtlijnen zijn voor het invoeren van en werken met portfolio's, speelt ook het initiatief en de invulling van de stamgroepleider een grote rol. Een stamgroepleider die erg betrokken is, zich goed ingelezen heeft en het portfolio onderdeel laat worden van de dagelijkse lespraktijk zal bijvoorbeeld meer leerwinst behalen dan een stamgroepleider die zelf ook nog erg zoekende is.

Daarnaast is het onderzoek uitgevoerd met een relatief kleine onderzoeksgroep. Op de St. Bonifatiuschool zitten ongeveer 120 kinderen en de school is van plan het portfolio in de toekomst binnen alle stamgroepen in te voeren. Het onderzoek is echter uitgevoerd met een onderzoeksgroep van slechts 12 kinderen, allen afkomstig uit groep 5. Ook deze kleine en beperkte onderzoeksgroep zorgt ervoor dat de resultaten van het onderzoek minder betrouwbaar en valide zijn.

Tenslotte doorloopt een onderzoeker tijdens een ontwerponderzoek over het algemeen minimaal één keer de innovatiecyclus. Hoewel ook het ontwerp van dit onderzoek niet direct voldeed aan alle ontwerpeisen, heeft de onderzoeker de innovatiecyclus na het analyseren en concluderen door tijdsdruk niet nog eens over kunnen doen om het aangepaste ontwerp opnieuw te testen. Ook dit zorgt voor mindere betrouwbaarheid en validiteit.

Het is belangrijk om tijdens een eventueel vervolgonderzoek rekening te houden met bovenstaande discussiepunten. Ik wil het team van de Bonifatiuschool aanraden om zelf de innovatiecyclus nog minimaal één keer te doorlopen, voordat ze het definitieve ontwerp schoolbreed invoert. Bovendien denk ik dat het team altijd, maar vooral in de beginfase van het werken met portfolio's, erg flexibel met het ontwerp om moet gaan, om het op deze manier zo goed mogelijk te vormen naar de eisen en wensen van de school. Daarnaast wil ik het team aanraden om het ontwerp ook in de andere bouwen te testen, voordat het ontwerp definitief ingevoerd wordt. Dit geeft het hele team de mogelijkheid om ervaring op te doen en waar nodig eigen ideeën in te brengen, voordat het ontwerp definitief wordt. Op deze manier wordt ervoor gezorgd dat het hele team achter de invoering van het portfolio komt te staan, dat het hele team gemotiveerd en betrokken is. Iets dat volgens Castelijns en Kenter onmisbaar is bij de invoering van kindportfolio's (2003).

Literatuurlijst

- Both, K. (1997) *Jenaplanonderwijs op weg naar de 21e eeuw*. Amersfoort: CPS.
- Both, K. (2006) *De Janaplanschool als 'ontschoolde school'*. *Omgevingseducatie en de 'grote wereld'*. In: Mensen kinderen, jaargang 21, nummer 3. Blz. 5-9.
- Both, K. & Boer, T. de, (2005) *Jenaplan in een notendop. Een wereldoriënterende school*. Baarn: Bekadidact.
- Castelijns, J. en Kenter, B. (2000) *Leren met portfolio's: gebruiksmogelijkheden in het primair onderwijs*. Meppel: Giethoorn Ten Brink BV.
- Castelijns, J. e.a. (2001) *De kracht van portfolio's*. Meppel: Giethoorn Ten Brink BV.
- Castelijns, J. en Kenter, B. (2003) *De diepte in met leerlingportfolio's. Praktijkervaringen in het basisonderwijs*. Meppel: Giethoorn Ten Brink BV.
- Castelijns, J., Kenter, B. & Janssen, J. (2003) *De diepte in met leerlingportfolio's. Kinderen reflecteren met behulp van portfolio's*. Meppel: Giethoorn Ten Brink BV.
- Castelijns, J., Kenter, B. & Loo, J. van, (2003) *De diepte in met leerlingportfolio's. reflecteren met portfolio's: geknutseld of echt?* Meppel: Giethoorn Ten Brink BV.
- Easley, S.D. & Mitchell, K. (2003) *De waarde van portfolio's*. Amersfoort: Kwintessens Uitgevers, 2009.
- Heuvel, A. van den, & Koekhoven, C. (2009) *Mijn ontwikkeling in beeld*. In: Mensen kinderen, jaargang 24, nummer 3. Blz. 6-8.
- Jansen, L. en Janssen, J. (2003) *De diepte in met leerlingportfolio's. De ontwikkeling van een digitale portfolio*. Meppel: Giethoorn Ten Brink BV.
- Koster, S. de & Nellestijn, B. (2008) *Het portfolio, ook voor de onderbouw!* In: Zone, jaargang 7, nr. 4. Blz. 4-7.
- Nellestijn, B. (2009) *Leren reflecteren met het portfolio. 'Het is me gelukt, juf!'* In: Mensen kinderen, jaargang 24, nummer 3. Blz. 9-11.
- NJPV (N.B.) *Jenaplanconcept*. Geraadpleegd op 27 november 2015: <http://www.jenaplan.nl/nl/introductie.html>
- Miesen, F. van der, (1998) *Portfolio's – meer dan een kindvolgsysteem*. In: Mensen kinderen, jaargang 13, nummer 3. Blz. 5-9.
- Miesen, F. van der, (1999) *Werken met portfolio's (2): Hoe ontwikkel je reflectie?* In: Mensen kinderen, jaargang 14, nummer 3. Blz. 20-22.
- Miesen, F. van der, (1999) *Werken met portfolio's (3): Authentieke evaluatie in een portfolio voor wereldoriëntatie*. In: Mensen kinderen, jaargang 14, nummer 3. Blz. 22-26.
- Molenaar, P., Kemenade, R. van, & Overmeijer, H. (2010) *Werken aan je portfolio*. Groningen/Houten, Noordhoff Uitgevers.
- Rijksoverheid. (N.B.) *Hoe legt de basisschool de prestaties van mijn kind vast*. Geraadpleegd op 27 november 2015: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/basisonderwijs/vraag-en-antwoord/hoe-legt-de-basisschool-de-prestaties-van-mijn-kind-vast>
- Velthausz, F. & Winsters, H. (2014) *Jenaplan school waar je leert samenleven*. Zutphen, NJPV.
- Verkleij, H. & Pompert, B. (2002) *Mijn portfolio: Werken met portfolio in de bovenbouw*. Zaandam: Aranea Offset.

Bijlagen

1 Jenaplanbasisprincipes, -kernkwaliteiten en –kwaliteitskenmerken

In deze bijlage worden de jenaplanbasisprincipes, -kernkwaliteiten en –kwaliteitskenmerken toegelicht.

Basisprincipes

In de basisprincipes vind je het antwoord op de vraag: ‘Waarom doen we wat we doen, zoals we het doen?’ (Velthausz en Winters, 2014). Alle Jenaplanscholen zijn verplicht deze basisprincipes op te nemen in hun schoolplan. De baissprincipes zijn verdeeld in drie delen: ‘de mens’, ‘de samenleving’ en ‘de school’. Als je wilt werken aan de opvoeding, moet je je bewust zijn waartoe je een mens wilt opvoeden. Het moet duidelijk zijn welk mensbeeld je nastreeft, hoe je wilt dat de samenleving eruit ziet en wat voor consequenties dat heeft voor de manier waarop het onderwijs vormgegeven wordt.

Over de mens

1. Elk mens is uniek; zo is er maar 1. Daarom heeft ieder kind en elke volwassene een onvervangbare waarde.
2. Elk mens heeft het recht een eigen identiteit te ontwikkelen. Deze wordt zoveel mogelijk gekenmerkt door: zelfstandigheid, kritisch bewustzijn, creativiteit en gerichtheid op sociale rechtvaardigheid. Daarbij mogen ras, nationaliteit, geslacht, sexuele gerichtheid, sociaal milieu religie, levensbeschouwing of handicap geen verschil uitmaken.
3. Elk mens heeft voor het ontwikkelen van een eigen identiteit persoonlijke relaties nodig: met andere mensen; met de zintuiglijke waarneembare werkelijkheid van natuur en cultuur; met de niet zintuiglijk waarneembare werkelijkheid.
4. Elk mens wordt steeds als totale persoon erkend en waar mogelijk ook zo benaderd en aangesproken
5. Elk mens wordt als een cultuurdrager en -vernieuwer erkend en waar mogelijk ook zo benaderd en aangesproken.

Over de samenleving

6. Mensen moeten werken aan een samenleving die ieders unieke en onvervangbare waarde respecteert.
7. Mensen moeten werken aan een samenleving die ruimte en stimulansen biedt voor ieders identiteitsontwikkeling.
8. Mensen moeten werken aan een samenleving waarin rechtvaardig, vreedzaam en constructief met verschillen en veranderingen wordt omgegaan.
9. Mensen moeten werken aan een samenleving die respectvol en zorgvuldig aarde en wereldruimte beheert.
10. Mensen moeten werken aan een samenleving die de natuurlijke en culturele hulpbronnen in verantwoordelijkheid voor toekomstige generaties gebruikt.

Over de school

11. De school is een relatief autonome coöperatieve organisatie van betrokkenen. Ze wordt door de maatschappij beïnvloed en heeft er zelf ook invloed op.
12. In de school hebben de volwassenen de taak de voorgaande uitspraken over mens en samenleving tot (ped)agogisch uitgangspunt voor hun handelen te maken.

13. In de school wordt de leerstof zowel ontleend aan de leef-en belevingswereld van de kinderen als aan de cultuuroederen die in de maatschappij als belangrijke middelen worden beschouwd voor de hier geschetste ontwikkeling van persoon en samenleving.
14. In de school wordt het onderwijs uitgevoerd in pedagogische situaties en met pedagogische middelen.
15. In de school wordt het onderwijs vorm gegeven door een ritmische afwisseling van de basisactiviteiten gesprek, spel, werk en viering.
16. In de school vindt overwegend heterogene groepering van kinderen plaats, naar leeftijd en ontwikkelingsniveau, om het leren van en zorgen voor elkaar te stimuleren.
17. In de school worden zelfstandig spelen en leren afgewisseld en aangevuld door gestuurd en begeleid leren. Dit laatste is expliciet gericht op niveauverhoging. In dit alles speelt het initiatief van de kinderen een belangrijke rol.
18. In de school neemt wereldoriëntatie een centrale plaats in met als basis ervaren, ontdekken en onderzoeken.
19. In de school vinden gedrags-en prestatiebeoordeling van een kind zoveel mogelijk plaats vanuit de eigen ontwikkelingsgeschiedenis van dat kind en in samenspraak met hem.
20. In de school worden verandering en verbeteringen gezien als een nooit eindigend proces. Dit proces wordt gestuurd door een consequente wisselwerking tussen doen en denken.

Jenaplankernkwaliteiten

Het jenaplanconcept is een concept, waarin relaties centraal staan (Velthausz en Winters, 2014):

1. De relatie van het kind met zichzelf
2. De relatie van het kind met de ander en het andere
3. De relatie van het kind met de wereld

Om het belang van deze relaties in het jenaplanonderwijs te tonen, zijn er twaalf kernkwaliteiten geformuleerd. Een jenaplanschool richt de omgeving zodanig in, dat deze kwaliteiten gerealiseerd worden.

De relatie van het kind met zichzelf

1. Kinderen leren kwaliteiten/uitdagingen te benoemen en in te zetten, zodanig dat zij zich competent kunnen voelen.
2. Kinderen leren zelf verantwoordelijkheid te dragen voor wat zij willen en moeten leren, wanneer zij uitleg nodig hebben en hoe zij een plan moeten maken.
3. Kinderen worden beoordeeld op de eigen vooruitgang in ontwikkeling.
4. Kinderen leren te reflecteren op hun ontwikkeling en daarover met anderen in gesprek te gaan.

De relatie van het kind met de ander en het andere

1. Kinderen ontwikkelen zich in een leeftijdsheterogene stamgroep.
2. Kinderen leren samen te werken, hulp geven en ontvangen met andere kinderen en daarover te reflecteren.
3. Kinderen leren verantwoordelijkheid te nemen en mee te beslissen over het harmonieus samenleven in de stamgroep en school, opdat iedereen tot zijn recht komt en welbevinden kan ervaren.

De relatie van het kind met de wereld

1. Kinderen leren dat wat ze doen er toe doet en leren in levensechte situaties.
2. Kinderen leren zorg te dragen voor de omgeving.
3. Kinderen passen binnen wereldoriëntatie de inhoud van het schoolaanbod toe om de wereld te leren kennen.
4. Kinderen leren spelend, werkend, sprekend en vierend volgens een ritmisch dagplan.
5. Kinderen leren initiatieven te nemen vanuit hun eigen interesses en vragen.

Kwaliteitskenmerken

Na het opstellen van de basisprincipes heeft Kees Both (1997) zes kwaliteitskenmerken benoemd. Deze kenmerken vormen de uitgangspunten en kunnen een baken zijn voor verbeteringen in de school. Uitgaan van deze kwaliteitskenmerken zorgt er voor dat veranderingen in de school ook daadwerkelijk verbeteringen worden.

Een Jenaplanschool is ervaringsgericht	Leren door te ervaren en gebruik maken van de ervaringen van kinderen
Een Jenaplanschool is ontwikkelingsgericht	Leren hoe te leren, ontwikkeling stimuleren, doordachte leerstofkeuze en de zone van naastbije ontwikkeling laten ervaren
Een Jenaplanschool is een leef- en werkgemeenschap (coöperatief)	Samenwerken, helpen, zorg dragen voor elkaar, samen spreken, - spelen, -beslissen, -vieren.
Een Jenaplanschool is een wereldoriënterende school	Het ervaren, ontdekken en onderzoeken, met veel aandacht voor de grote en kleine actualiteit
In een Jenaplanschool wordt kritisch nagedacht over ontwikkelingen in samenleving en cultuur	Jenaplan is gericht op het werken aan een humane en ecologisch duurzame samenleving
Jenaplanonderwijs is zin-zoekend onderwijs	Aandacht aan zingeving en actiever handelen

2 Jenaplanessenties

Onderstaand schema presenteert de jenaplanessenties met bijbehorende criteria. Het schema heeft betrekking op de totale ontwikkeling en opvoeding van kinderen zoals het past bij een janaplanschool als pedagogische school. In een jenaplanschool krijgen kinderen elke dag de kans om de vaardigheden in het schema te ontwikkelen. Van: NJPV, <http://www.jenaplan.nl/nl/jenaplanessenties.html>.

Ondernemen

'jouw initiatief is welkom'

- nieuwe dingen en oplossingen bedenken
- initiatief nemen, zaken aan de orde stellen, met voorstellen komen
- uitproberen, origineel kiezen
- kwaliteiten effectief inzetten
- ambities tonen, er in geloven, doorzetten
- doelbewust handelen
- informatiebronnen aanboren

Reflecteren

'wat is jouw wens, waar word jij blij van?'

- laten zien wat er geleerd is
- feedback vragen en geven (tips en tops)
- vertellen hoe het anders had gekund
- aanpak evalueren en hier consequenties aan verbinden
- werk nakijken, beoordelen en vervolg bepalen
- beargumenteren waarom je doet wat je doet
- portfolio's samenstellen, eigen ontwikkeling presenteren

Plannen

'durf te dromen'

- weten hoe een periode (les, dag, week) is opgebouwd
- kunnen vertellen wat er van je verwacht wordt
- spullen snel en goed verzamelen
- dingen in de goede volgorde doen
- eigen leerdoelen kunnen bepalen
- een dag kunnen plannen
- een langere periode zelfverantwoordelijk plannen

Verantwoorden

'hoe vind je het effect van wat je gedaan hebt'

- kunnen vertellen waarom je wat hebt gedaan
- spullen opruimen
- voor jezelf en voor anderen zorgen
- zelf om uitleg vragen
- willen meepraten en beslissen
- consequenties overzien van handelen
- initiatieven nemen om dingen te verbeteren

Samenwerken

'samen kunnen we meer'

- delen met anderen
- anderen "denktijd" geven
- aandachtig luisteren en verschil van mening respecteren
- sociaal bewust zijn
- aanwijzingen volgen en geven
- aanbieden anderen te helpen
- respect voor school- en groepsregels

Zorgen voor

'wij helpen elkaar'

- zorgen voor jezelf
- zorgen voor anderen
- zorg hebben voor materialen waar je gebruik van maakt in de school
- binnen met name de tafelgroep hulp bieden
- het op orde houden van de eigen werkplek, die van de tafelgroep, de schoolwoonkamer, werkruimtes van de school en van de directe schoolomgeving
- zorgen voor planten en dieren

Creëren

'alles is mogelijk'

- onderzoeken, dingen uit elkaar halen
- alles willen weten, vragen stellen
- snel originele ideeën hebben, niet tevreden zijn met gewoon doorzetten
- het beste uit jezelf halen
- makkelijk overschakelen naar ander gezichtspunt
- makkelijk voortborduren op ideeën van anderen

Communiceren

'jouw mening telt'

- actief luisteren
- nadruk leggen op dialoog en niet op discussie/tweerichtingsverkeer
- je voor de ander openstellen
- leren van verdraagzaamheid: geduld
- gedachten onder woorden leren brengen, zodat anderen die begrijpen
- ontwikkelen van een goed zelfbeeld
- kritisch leren staan t.o.v. verstrekte informatie
- kunnen genieten van wat anderen inbrengen

Presenteren

'laat zien wie je bent'

- durf, originaliteit en passie tonen
- natuurlijke authentieke houding
- contact met de toehoorders- centrale plek
- gebruik van (grote) gebaren
- goede articulatie, stemvolume, spreektempo, dynamiek
- goed taalgebruik
- goede verzorging

Respecteren

'zijn wie je bent'

- rekening leren houden met gevoelens van anderen
- inclusief leren denken
- empathie voelen voor anderen
- terughoudend leren zijn met oordelen
- accepteren dat ieder mens uniek is en er dus verschillen mogen zijn

3 Schematisch overzicht van de ontwerpeisen

Ontwerpeisen	Op basis van welke data is deze ontwerpeis geformuleerd?
Het kindportfolio voldoet aan de eisen van school X wat betreft de vormgeving en structuur	
Het kindportfolio is geschikt voor stamgroepen in zowel de onder-, midden- als bovenbouw.	§3.2.5.2 over de structuur van het portfolio. §6.1.4 over de doorgaande lijn van de portfoliostructuur.
De vormgeving van het kindportfolio wordt als praktisch en voldoende geschikt ervaren.	§3.2.5.3 over de vormgeving van het portfolio. §6.1.3 over de vormgeving van het portfolio.
Het portfolio is kindgericht en sluit aan bij het jenaplanonderwijs	
Het kindportfolio geeft een beeld van de persoonlijke ontwikkeling of het leerproces van het kind.	Draagt bij aan het vormgeven aan basisprincipes 1 en 4. §3.1.1 over uitgaan van verschillen (Both, 1997) en de prestatiecultuur versus prestatiecultus (Miesen,1998).
Door het werken met het kindportfolio leren kinderen kwaliteiten/uitdagingen te benoemen en in te zetten. Door het werken met het kindportfolio leren kinderen zelf verantwoordelijkheid te dragen voor wat zij willen en moeten leren. Door het werken met het kindportfolio leren kinderen te reflecteren op hun ontwikkeling en daarover met anderen in gesprek te gaan. Kinderen leren samen te werken, hulp te geven en te ontvangen met andere kinderen en daarover te reflecteren.	Geeft vorm aan kernkwaliteit 1. Geeft vorm aan kernkwaliteit 2. Geeft vorm aan kernkwaliteit 4. Geeft vorm aan kernkwaliteit 7. §3.2.1 en §3.2.2 over het reflecteren op het eigen leerproces (Castelijns en Kenter, 2003) §3.2.4 over de betekenis van portfolio's voor het leren en het onderwijs (Van den Heuvel en Koekhoven, 2009) §3.2.1 over het samen leren en reflecteren (Miesen, 1998).
Tijdens het werken met het kindportfolio wordt zelfstandig leren afgewisseld met gestuurd en begeleid leren. Het werk is gericht op niveauverhoging. Tijdens het werken met het kindportfolio worden verandering en verbetering gezien als een nooit eindigend proces.	Draagt bij aan het vormgeven aan basisprincipe 17. Draagt bij aan het vormgeven aan basisprincipe 20. §3.1.1 over uitgaan van verschillen (Both, 1997) en de prestatiecultuur versus prestatiecultus (Miesen,1998).
Tijdens het werken met het kindportfolio is er sprake van authentieke evaluatie.	Draagt bij aan het vormgeven aan kernkwaliteit 8. §3.1.2 over het belang van authentieke evaluatie binnen het jenaplanonderwijs (Both, 1997 & Miesen, 1998 & NJPV, N.d.) §3.2.4 over het authentiek evalueren tijdens het werken met kindportfolio's (Castelijns en Kenter 2000)
Door het werken met het kindportfolio leren kinderen initiatieven nemen vanuit hun eigen interesses en vragen.	Geeft vorm aan kernkwaliteit 12. §3.1.2 over kindgerichtheid het Jenaplanonderwijs (NJPV, N.d.)
Tijdens het werken met het kindportfolio speelt het initiatief van de kinderen een belangrijke rol.	Draagt bij aan het vormgeven aan basisprincipe 17. §3.2.1 over het werken met portfolio's (Castelijns en Kenter, 2000) §3.2.2 over het reflectieproces tijdens het werken met portfolio's (Verkleij en Pompert, 2002) §3.2.4 over de betekenis van portfolio's voor het leren en het onderwijs (Van den Heuvel en Koekhoven, 2009)
Tijdens het werken met het kindportfolio vindt prestatiebeoordeling plaats in samenspraak met het kind.	Draagt bij aan het vormgeven aan basisprincipe 19. §3.1.1 over het werken met portfolio's (Miesen, 1998 & Castelijns en Kenter 2000)

	§3.2.2 over het reflectieproces tijdens het werken met portfolio's (Verkleij en Pompert, 2002)
Het kindportfolio legt de norm voor ontwikkeling en leren bij het kind zelf.	Geeft vorm aan kernkwaliteit 3 en draagt bij aan het vormgeven aan basisprincipe 19. §3.1.1 over uitgaan van verschillen (Both, 1997) en de prestatiecultuur versus prestatiecultus (Miesen,1998).
Het portfolio sluit aan bij het vormingsgebied wereldoriëntatie	
Het kindportfolio zorgt ervoor dat de jenaplanessentie doelbewust geïntegreerd wordt in de dagelijkse activiteiten op school Het kindportfolio zet kinderen aan om doelbewust (aspecten van) een jenaplanessentie te ontwikkelen Met behulp van het kindportfolio kan er vastgesteld worden in hoeverre kinderen de essentie beheersen	§3.2 over het opleiden van kinderen (Velthausz en Winters, 2014). §3.3 over wereldoriëntatie als hart van het onderwijs (Both, 1997) §6.1.1 en §6.1.2 over het vormgeven aan de jenaplanessenties en bijbehorende criteria (Velthausz en Winters, 2014).

4 Observatieformulier ontwerpisen

Ontwerpeisen	Mate waarin het ontwerp aan de ontwerpeis voldoet. Omcirkelen wat van toepassing is.	Indien het ontwerp niet voldoende aan de ontwerpeis voldoet, welke verandering moet er dan plaatsvinden om het ontwerp wel voldoende aan de ontwerpeis te laten voldoen?
Het kindportfolio voldoet aan de eisen van school X wat betreft de vormgeving en structuur		
1. Het kindporfolio is geschikt voor stamgroepen in zowel de onder-, midden- als bovenbouw.	<p>Voldoende</p> <p>Onvoldoende</p> <p>Niet</p>	
2. De vormgeving van het kindportfolio wordt als praktisch en voldoende geschikt ervaren.	<p>Voldoende</p> <p>Onvoldoende</p> <p>Niet</p>	
Het portfolio is kindgericht en sluit aan bij het jenaplanonderwijs		
3. Het kindportfolio geeft een beeld van de persoonlijke ontwikkeling of het leerproces van het kind.	<p>Voldoende</p> <p>Onvoldoende</p> <p>Niet</p>	
4. Door het werken met het kindportfolio leren kinderen kwaliteiten/uitdagingen te benoemen en in te zetten.	<p>Voldoende</p> <p>Onvoldoende</p> <p>Niet</p>	
5. Door het werken met het kindportfolio leren kinderen zelf verantwoordelijkheid te dragen voor wat zij willen en moeten leren.	<p>Voldoende</p> <p>Onvoldoende</p> <p>Niet</p>	
6. Door het werken met het kindportfolio leren kinderen te reflecteren op hun ontwikkeling en daarover met anderen in gesprek te gaan.	<p>Voldoende</p> <p>Onvoldoende</p> <p>Niet</p>	
7. Kinderen leren samen te werken, hulp te geven en te ontvangen met andere kinderen en daarover te reflecteren.	<p>Voldoende</p> <p>Onvoldoende</p> <p>Niet</p>	
8. Tijdens het werken met het kindportfolio wordt zelfstandig leren afgewisseld met gestuurd en begeleid leren. Het werk is gericht op niveauverhoging.	<p>Voldoende</p> <p>Onvoldoende</p> <p>Niet</p>	
9. Tijdens het werken met het kindportfolio worden verandering en verbetering gezien als een nooit eindigend proces.	<p>Voldoende</p> <p>Onvoldoende</p> <p>Niet</p>	
10. Tijdens het werken met het kindportfolio is er sprake van authentieke evaluatie.	<p>Voldoende</p> <p>Onvoldoende</p> <p>Niet</p>	
11. Door het werken met het kindportfolio leren kinderen initiatieven nemen vanuit hun eigen interesses en vragen.	<p>Voldoende</p> <p>Onvoldoende</p> <p>Niet</p>	
12. Tijdens het werken met het kindportfolio speelt het initiatief van de kinderen een belangrijke rol.	<p>Voldoende</p> <p>Onvoldoende</p> <p>Niet</p>	
13. Tijdens het werken met het kindportfolio vindt prestatiebeoordeling plaats in samenspraak met het kind.	<p>Voldoende</p> <p>Onvoldoende</p> <p>Niet</p>	

14. Het kindportfolio legt de norm voor ontwikkeling en leren bij het kind zelf.	Voldoende Onvoldoende Niet	
Het portfolio sluit aan bij het vormingsgebied wereldoriëntatie		
15. Het kindportfolio zorgt ervoor dat de jenaplanessentie doelbewust geïntegreerd wordt in de dagelijkse activiteiten op school	Voldoende Onvoldoende Niet	
16. Het kindportfolio zet kinderen aan om doelbewust (aspecten van) een jenaplanessentie te ontwikkelen	Voldoende Onvoldoende Niet	
17. Met behulp van het kindportfolio kan er vastgesteld worden in hoeverre kinderen de essentie beheersen	Voldoende Onvoldoende Niet	

5 Eerste ontwerp kindgericht portfolio

Dit ben ik

Dit ben ik

In dit hoofdstuk kom je te weten wie ik ben, zodat iedereen weet van wie dit portfolio is.

Wie ben ik?

Ben je benieuwd wie ik ben? Dat vind je bij *Wie ben ik?* Misschien kom je wel iets te weten over:

- hoe ik heet en wanneer ik geboren ben
- wat mijn interesses en hobby's zijn
- mijn familie en vrienden
- mijn kenmerken en eigenschappen
- mijn toekomstplannen
- mijn wensen
- mijn kwaliteiten

Hoe leer ik?

Wil je weten hoe ik op school leer en wat mijn leerstijl is? Dat lees je bij *Hoe leer ik?* Ik vertel in dit hoofdstuk bijvoorbeeld over:

- Samen spreken
- Samen spelen
- Samen werken
- Samen vieren
- Hoe ik het liefste leer
- Hoe/Wanneer ik het beste leer

Wat heb ik geleerd?

Ben je nieuwsgierig naar wat ik de afgelopen periode heb geleerd? Bij *Wat heb ik geleerd?* laat ik u zien waar ik beter in ben geworden en wat ik geleerd heb.

Wat zijn mijn plannen voor de komende periode?

Natuurlijk ga ik de komende periode mijn best doen om weer veel nieuwe dingen te leren. Bij *Wat zijn mijn plannen voor de komende periode?* vertel ik wat ik de komende periode graag wil leren en hoe ik dat ga doen. Misschien kom je meer te weten over:

- wat ik de volgende keer wil leren
- waar ik meer over wil weten
- wat ik de volgende keer verbeterd wil hebben
- wanneer ik tevreden ben of mijn doel behaald heb
- of ik hulp nodig heb van iets of iemand
- of ik verwacht dat het me gaat direct lukken

Wie ben ik?

Ik heet _____

Ik ben geboren op _____

Mijn lengte is _____

Mijn interesses en hobby's zijn _____

_____

Ik woon samen met _____

Mijn beste vriend/vriendin is _____

In de toekomst wil ik graag _____

_____

Ik wens dat _____

Deze eigenschappen passen goed bij mij _____

_____

Dit moet je echt van mij weten _____

_____

_____

Hoe leer ik?

Samen spreken

Samen spelen

Samen werken

Samen vieren

Leerstijl

Ik leer het liefst door _____

Ik leer het meest als ik _____

Wat heb ik geleerd?

In de afgelopen periode heb ik veel geleerd. In dit portfolio laat ik zien dat ik geleerd heb

---

Wat zijn mijn plannen voor de komende periode?

De komende periode wil ik graag _____

Dit ga ik doen door _____

_____ kan/kunnen mij helpen door

Ik verwacht dat het me gaat lukken omdat _____

Mijn belangrijkste werk

Mijn belangrijkste werk

In dit hoofdstuk laat ik mijn belangrijkste werk zien. Ik bewaar dit werk in mijn portfolio omdat het een stukje van mijn ontwikkeling laat zien. Ik kan van alles in mijn portfolio stoppen, bijvoorbeeld:

- Mijn eigen onderwerp
- Tekeningen
- Leesteksten
- Schrijftteksten
- Kladteksten of aantekeningen
- Kopieën
- Een verslag
- Foto's van gemaakt werk
- Foto's van een proces/actie
- Etc.

Bij alle werkstukken die ik in mijn portfolio stop, maak ik een reflectie. In de reflectie kijk ik terug en onderzoek ik wat ik deed en wat het gevolg daarvan was. Zo ontdek ik waar ik al goed in ben en wat ik nog moet verbeteren. De volgende vragen helpen mij bij het reflecteren:

- Waarom heb ik dit werk gekozen?
- Wat heb ik er van geleerd?
- Wat vind ik van het resultaat?
- Wat heb ik goed gedaan?
- Wat wil ik in het werk verbeteren?
- Waarom ben ik trots op dit werk of waarom niet?
- Wat vond ik er moeilijk/gemakkelijk/leuk aan?
- Hoe komt dat?
- Wat ga ik de volgende keer anders doen? Waarom?

Reflectie op mijn werk

De titel van dit werk is _____

De datum waarop ik het werk heb gemaakt is _____

Ik beschrijf dit werk als een *eigen onderwerp / tekening / schrijfttekst / anders, namelijk:*

_____

Ik heb dit werk gekozen omdat _____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Als ik dit een volgende keer weer ga doen _____

_____

_____

_____

_____

Mijn stamgroepleider
over dit portfolio

Mijn stamgroepleider over dit portfolio

In dit hoofdstuk lees je wat mijn stamgroepleider van dit portfolio en mijn ontwikkeling tijdens de afgelopen periode vindt. Tijdens een gesprek over dit portfolio hebben we besproken wat er in dit hoofdstuk opgeschreven wordt.

Tijdens het portfoliogesprek hebben we het over het resultaat en mijn gekozen werkstukken, het leerproces en mijn nieuwe leerdoelen. Dit doen we met behulp van een aantal van de volgende vragen:

- Resultaat
  - ✓ Welk werkstuk zou je willen kiezen voor je presentatieportfolio? Waarom?
  - ✓ Welk werkstuk laat zien dat je veel geleerd hebt? Waaruit blijkt dat?
  - ✓ Waarom heb je dit werkstuk gekozen?
  - ✓ Wat is je beste werkstuk? Waarom?
  - ✓ Hoe vond je het maken van dat werkstuk? Wat was leuk, gemakkelijk of moeilijk?
  - ✓ Was het gemakkelijk? Wat vond je er moeilijk aan?
  - ✓ Had je dit resultaat verwacht?
  - ✓ Ben je tevreden over dit resultaat? Hoe komt dat?
  - ✓ Hoe komt het dat dit werkstuk goed is gelukt?

- Leerproces
  - ✓ Hoe heb je dit werk aangepakt?
  - ✓ Wat heb je als eerste gedaan? Had je hier een reden voor?
  - ✓ Waar heb je op gelet toen je dit werkstuk maakte?
  - ✓ Wat vind je van de manier waarop je dit hebt aangepakt?
  - ✓ Welke hulp heb je gehad en van wie?
  - ✓ Wat heb je ervan geleerd?
  - ✓ Zou je het de volgende keer op dezelfde manier aanpakken?

- Leerdoelen
  - ✓ Wat wil je de volgende keer leren?
  - ✓ Waar wil je meer over weten?
  - ✓ Wat wil je de volgende keer kunnen, wat nu nog niet goed gaat?
  - ✓ Wanneer ben je tevreden?
  - ✓ Hoe ga je dat aanpakken?
  - ✓ Welke hulp heb je daarbij nodig en van wie?
  - ✓ Verwacht je dat het zal lukken?

Commentaar stamgroepleider

Ingevuld door _____

Ingevuld op _____

Dit commentaar gaat over de periode _____

Dit vindt mijn stamgroepleider van mijn resultaten van de afgelopen periode:

Dit vindt mijn stamgroepleider van mijn leerproces van de afgelopen periode:

Dit vindt mijn stamgroepleider van mijn leerdoelen voor de komende periode:

Anderen over dit
portfolio

Anderen over dit portfolio

Je hebt in de vorige hoofdstukken kunnen lezen hoe ik me de afgelopen periode heb ontwikkeld. Ik heb veel dingen geleerd en nieuwe plannen gemaakt voor de volgende periode.

Ik ben nieuwsgierig wat je van mijn portfolio vindt en zou het leuk vinden als je een reactie achterlaat. Bijvoorbeeld door iets te schrijven, te tekenen of te plakken.

Anderen over dit portfolio

An empty rectangular box with a thin black border, intended for receiving feedback or comments.

An empty rectangular box with a thin black border, intended for receiving feedback or comments.

An empty rectangular box with a thin black border, intended for receiving feedback or comments.

An empty rectangular box with a thin black border, intended for receiving feedback or comments.

6 Definitieve ontwerp kindportfolio

Dit ben ik

Dit ben ik

In dit hoofdstuk kom je te weten wie ik ben, zodat iedereen weet van wie dit portfolio is.

Wie ben ik?

Ben je benieuwd wie ik ben? Dat vind je bij *Wie ben ik?* Misschien kom je wel iets te weten over:

- hoe ik heet en wanneer ik geboren ben
- wat mijn interesses en hobby's zijn
- mijn familie en vrienden
- mijn kenmerken en eigenschappen
- mijn toekomstplannen
- mijn wensen
- mijn kwaliteiten

Hoe leer ik?

Wil je weten hoe ik op school leer en wat mijn leerstijl is? Dat lees je bij *Hoe leer ik?* Ik vertel in dit hoofdstuk bijvoorbeeld over:

- Samen spreken
- Samen spelen
- Samen werken
- Samen vieren
- Hoe ik het liefste leer
- Hoe/Wanneer ik het beste leer

Wat heb ik geleerd?

Ben je nieuwsgierig naar wat ik de afgelopen periode heb geleerd? Bij *Wat heb ik geleerd?* laat ik u zien waar ik beter in ben geworden en wat ik geleerd heb.

Wat zijn mijn plannen voor de komende periode?

Natuurlijk ga ik de komende periode mijn best doen om weer veel nieuwe dingen te leren. Bij *Wat zijn mijn plannen voor de komende periode?* vertel ik wat ik de komende periode graag wil leren en hoe ik dat ga doen. Misschien kom je meer te weten over:

- wat ik de volgende keer wil leren
- waar ik meer over wil weten
- wat ik de volgende keer verbeterd wil hebben
- wanneer ik tevreden ben of mijn doel behaald heb
- of ik hulp nodig heb van iets of iemand
- of ik verwacht dat het me gaat direct lukken

Wie ben ik?

Ik heet _____

Ik ben geboren op _____

Mijn lengte is _____

Mijn interesses en hobby's zijn _____

_____

Ik woon samen met _____

Mijn beste vriend/vriendin is _____

In de toekomst wil ik graag _____

_____

Ik wens dat _____

Deze eigenschappen passen goed bij mij _____

_____

Dit moet je echt van mij weten _____

_____

_____

Hoe leer ik?

Samen spreken

Samen spelen

Samen werken

Samen vieren

Leerstijl

Ik leer het liefst door _____

Ik leer het meest als ik _____

Wat heb ik geleerd?

In de afgelopen periode heb ik veel geleerd. In dit portfolio laat ik zien dat ik geleerd heb

---

Wat zijn mijn plannen voor de komende periode?

De komende periode wil ik graag _____

Dit ga ik doen door _____

_____ kan/kunnen mij helpen door

Ik verwacht dat het me gaat lukken omdat _____

Mijn belangrijkste werk

Mijn belangrijkste werk

In dit hoofdstuk laat ik mijn belangrijkste werk zien. Ik bewaar dit werk in mijn portfolio omdat het een stukje van mijn ontwikkeling laat zien. Ik kan van alles in mijn portfolio stoppen, bijvoorbeeld:

- Mijn eigen onderwerp
- Tekeningen
- Leesteksten
- Schrijftteksten
- Kladteksten of aantekeningen
- Kopieën
- Een verslag
- Foto's van gemaakt werk
- Foto's van een proces/actie
- Etc.

Bij alle werkstukken die ik in mijn portfolio stop, maak ik een reflectie. In de reflectie kijk ik terug en onderzoek ik wat ik deed en wat het gevolg daarvan was. Zo ontdek ik waar ik al goed in ben en wat ik nog moet verbeteren. De volgende vragen helpen mij bij het reflecteren:

- Waarom heb ik dit werk gekozen?
- Wat heb ik er van geleerd?
- Wat vind ik van het resultaat?
- Wat heb ik goed gedaan?
- Wat wil ik in het werk verbeteren?
- Waarom ben ik trots op dit werk of waarom niet?
- Wat vond ik er moeilijk/gemakkelijk/leuk aan?
- Hoe komt dat?
- Wat ga ik de volgende keer anders doen? Waarom?

Reflectie op mijn werk

De titel van dit werk is _____

De datum waarop ik het werk heb gemaakt is _____

Ik beschrijf dit werk als een *eigen onderwerp / tekening / schrijfttekst / anders, namelijk:*

_____

Ik ben op dit werk:

Een beetje trots	Heel erg trots	Super trots
		
Omdat		

Reflectie op mijn werk

De titel van dit werk is _____

De datum waarop ik het werk heb gemaakt is _____

Ik beschrijf dit werk als een *eigen onderwerp / tekening / schrijfttekst / anders, namelijk:*

_____

Ik heb dit werk gekozen omdat _____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Als ik dit een volgende keer weer ga doen _____

_____

_____

_____

_____

Mijn stamgroepleider
over dit portfolio

Mijn stamgroepleider over dit portfolio

In dit hoofdstuk lees je wat mijn stamgroepleider van dit portfolio en mijn ontwikkeling tijdens de afgelopen periode vindt. Tijdens een gesprek over dit portfolio hebben we besproken wat er in dit hoofdstuk opgeschreven wordt.

Tijdens het portfoliogesprek hebben we het over het resultaat en mijn gekozen werkstukken, het leerproces en mijn nieuwe leerdoelen. Dit doen we met behulp van een aantal van de volgende vragen:

- Resultaat
  - ✓ Welk werkstuk zou je willen kiezen voor je presentatieportfolio? Waarom?
  - ✓ Welk werkstuk laat zien dat je veel geleerd hebt? Waaruit blijkt dat?
  - ✓ Waarom heb je dit werkstuk gekozen?
  - ✓ Wat is je beste werkstuk? Waarom?
  - ✓ Hoe vond je het maken van dat werkstuk? Wat was leuk, gemakkelijk of moeilijk?
  - ✓ Was het gemakkelijk? Wat vond je er moeilijk aan?
  - ✓ Had je dit resultaat verwacht?
  - ✓ Ben je tevreden over dit resultaat? Hoe komt dat?
  - ✓ Hoe komt het dat dit werkstuk goed is gelukt?

- Leerproces
  - ✓ Hoe heb je dit werk aangepakt?
  - ✓ Wat heb je als eerste gedaan? Had je hier een reden voor?
  - ✓ Waar heb je op gelet toen je dit werkstuk maakte?
  - ✓ Wat vind je van de manier waarop je dit hebt aangepakt?
  - ✓ Welke hulp heb je gehad en van wie?
  - ✓ Wat heb je ervan geleerd?
  - ✓ Zou je het de volgende keer op dezelfde manier aanpakken?

- Leerdoelen
  - ✓ Wat wil je de volgende keer leren?
  - ✓ Waar wil je meer over weten?
  - ✓ Wat wil je de volgende keer kunnen, wat nu nog niet goed gaat?
  - ✓ Wanneer ben je tevreden?
  - ✓ Hoe ga je dat aanpakken?
  - ✓ Welke hulp heb je daarbij nodig en van wie?
  - ✓ Verwacht je dat het zal lukken?

Commentaar stamgroepleider

Ingevuld door _____

Ingevuld op _____

Dit commentaar gaat over de periode _____

Dit vindt mijn stamgroepleider van mijn resultaten van de afgelopen periode:

Dit vindt mijn stamgroepleider van mijn leerproces van de afgelopen periode:

Dit vindt mijn stamgroepleider van mijn leerdoelen voor de komende periode:

Anderen over dit
portfolio

Anderen over dit portfolio

Je hebt in de vorige hoofdstukken kunnen lezen hoe ik me de afgelopen periode heb ontwikkeld. Ik heb veel dingen geleerd en nieuwe plannen gemaakt voor de volgende periode.

Ik ben nieuwsgierig wat je van mijn portfolio vindt en zou het leuk vinden als je een reactie achterlaat. Bijvoorbeeld door iets te schrijven, te tekenen of te plakken.

Anderen over dit portfolio

An empty rectangular box with a thin black border, intended for receiving feedback or comments.

An empty rectangular box with a thin black border, intended for receiving feedback or comments.

An empty rectangular box with a thin black border, intended for receiving feedback or comments.

An empty rectangular box with a thin black border, intended for receiving feedback or comments.

7 Procesverslag

Tijdens de fase oriënteren ben ik in gesprek gegaan met het team van school X. Het team gaf aan dat ze het huidige schoolrapport graag willen vervangen door kindgerichte portfolio's. Door ontzettend veel literatuur te verkennen en in overleg met de Jenaplancoördinator van de school heb ik me georiënteerd op het praktijkprobleem. Hierdoor werden de aanleiding en het praktijkprobleem voor mij duidelijk en kon ik de inleiding en de probleemanalyse voor het onderzoeksplan schrijven.

Tijdens de fase richten heb ik een voorlopig onderzoeksdoel geformuleerd, waardoor de drie kernbegrippen Jenaplangericht, kindportfolio's en wereldoriëntatie naar voren kwamen. Aan de hand van deze kernbegrippen heb ik het theoretisch kader geschreven en een voorlopige hoofdvraag opgesteld. Deze hoofdvraag heb ik met behulp van de literatuur opgedeeld in deelvragen. Vervolgens heb ik de probleemstelling voor het onderzoeksplan geschreven.

Tijdens de fase plannen heb ik vastgesteld op welke manier ik de data voor mijn onderzoek wil verzamelen en vastleggen en wie/wat ik daarbij nodig heb. Vervolgens kon ik mijn onderzoeksactiviteiten beschrijven en plannen en de onderzoeksaanpak voor in het onderzoeksplan schrijven. Hiermee heb ik het schrijven van mijn onderzoeksplan afgerond.

Omdat ik een ontwerponderzoek gedaan heb, heb ik de fasen verzamelen en analyseren & concluderen twee keer doorlopen. Tijdens de eerste fase verzamelen ben ik wederom in gesprek gegaan met de directrice, de jenaplancoördinator en de stamgroepleider van stamgroep 5,6 en 7. Tijdens deze gesprekken heb ik informatie verzameld over de eisen en wensen van de school met betrekking tot de beoogde leer- en ontwikkelingsdoelen, de criteria waaraan het leren van de kinderen moet voldoen om de opgestelde leer- en ontwikkelingsdoelen te behalen, de vormgeving en de structuur van het portfolio.

De verzamelde gegevens heb ik vervolgens geanalyseerd en gekoppeld aan bestaande literatuur. Gestuurd door de informatie uit het gesprek en gesteund door de literatuur heb ik de deelvragen uit onderzoeksfase 1 beantwoord. Ik heb daarmee de ontwerpeisen voor het kindgerichte portfolio van de St. Bonifatiuschool opgesteld. Deze ontwerpeisen zijn daaropvolgend in het team van de school besproken en goedgekeurd. Hiermee kon ik de fase analyseren en concluderen afsluiten en overgaan naar de fase ontwerpen.

Tijdens de fase ontwerpen heb ik aan de hand van vele voorbeelden een voorlopig ontwerp voor het kindportfolio opgesteld. Ook dit ontwerp is kritisch bekeken binnen het team voordat er gestart kon worden met de testperiode. Gedurende acht schoolweken is het ontwerp getest. Aan de hand van informatie uit observaties, tussentijdse evaluaties en eindresultaten is in een afsluitend gesprek de beoordelende observatielijst ingevuld. Hiermee heb ik ook tijdens onderzoeksfase 2 de fase verzamelen afgesloten.

De verzamelde observatielijsten heb ik aan de hand van deelvraag 2, 3 en 4 van onderzoeksfase twee geanalyseerd. Het ontwerp is op het gebied reflectie een klein beetje aangepast, waarna het aan alle ontwerpeisen voldeed. Vervolgens kon de conclusie geschreven worden, waarin de onderzoeksvraag beantwoord is en aanbevelingen voor het invoeren van en werken met het kindportfolio gegeven zijn. Er zijn tevens een aantal belangrijke discussiepunten beschreven.

Tijdens de laatste fase, de fase van rapporteren en presenteren, is het definitieve onderzoeksverslag afgerond aan de hand van de door de Pabo gegeven rubrics. Het onderzoek zal op donderdag 23 juni gepresenteerd worden op Pabo De Eekhorst te Assen.

Bovenstaande onderzoeksfasen heb ik met behulp van de volgende contactmomenten doorlopen:

DATUM	TIJDS- INVE- STERING	VORM VAN CONTACT	DOEL	OPBRENGST
29-10- '15	1 uur	Gesprek op de Sint Bonifatius-school	Onderwerp onderzoek bepalen en belang ervan inzichtelijk maken	Tijdens een gesprek met een aantal stamgroepleiders, de IB'er en de directrice van de school hebben we besloten dat ik mijn onderzoek over de invoering van kindportfolio's ga doen. Doel is het invoeren van de portfolio's.
03-11- '15	1,5 uur	Onderzoeks-college op de pabo	Inzicht krijgen in verloop schoolminor	Ik heb goed voor ogen hoe de schoolminor eruit zal zien.
11-11- '15	1,5 uur	Onderzoeksbijeenkomst op de pabo	Praktijkprobleem verkennen	Het belang van de 5x W+H methode is duidelijk. Ik heb het praktijkprobleem nog niet concreet genoeg voor ogen. De probleemanalyse zal hierbij helpen.
12-11- '15	1 uur	Mailcontact met de Jenaplan-coördinator	Beginsituatie van de school duidelijk voor ogen	Ik heb een beter beeld van de beginsituatie en het uiteindelijke doel van de school.
16-11- '15	1,5 uur	Mailcontact met critical friend	Feedback geven en krijgen op de voorlopige inleiding en probleemanalyse	Ik ben me ervan bewust geworden hoe belangrijk het is dat je duidelijk schrijft en alle mogelijke onduidelijkheden wegneemt. Goed nadenken over de verwijfwoorden die je gebruikt en zoeken naar samenhang in de tekst.
18-11- '15	1,5 uur	Onderzoeksbijeenkomst op de pabo	Inleiding en probleemanalyse bespreken	De bijeenkomst heeft me een positief gevoel gegeven. Ik ben op de goede weg en weet hoe ik verder moet: de probleemanalyse nog concreter maken.
19-11- '15	1 uur	Mailcontact met de Jenaplan-coördinator	Inleiding en probleemanalyse laten controleren: richt ik me bij dit onderzoek op het juiste?	De Jenaplancoördinator was al vrij tevreden over de producten tot nu toe. Ik kreeg nieuwe informatie over het doel van de school. De probleemanalyse vond ze aan de korte kant, dit bevestigt dat ik concreter moet zijn. De nieuwe informatie kan ik hierbij gebruiken.
24-11- '15	1,5 uur	Mailcontact met critical friends	Feedback geven en krijgen op de inleiding en probleemanalyse	Ik ben me ervan bewust geworden hoe belangrijk het is dat je alle W's en de H duidelijk beschrijft. Het maakt je probleemanalyse duidelijk en zorgt ervoor dat je duidelijk voor ogen hebt wat je onderzoek nou eigenlijk inhoud.
25-11- '15	1,5 uur	Onderzoeksbijeenkomst op de pabo	Voorlopige onderzoeksvraag en deelvragen verkennen om richting te kunnen geven aan het theoretisch kader (TK)	Ik weet welke drie kernbegrippen belangrijk zijn in mijn onderzoek en dus terug moeten komen in de hoofdvraag. Hierdoor kan ik aan de slag met mijn theoretisch kader en de voorlopige hoofdvraag.
01-12- '15	0,5 uur	Mailcontact met critical friend	Tussentijdse feedback krijgen op het voorlopige TK.	Ik krijg bevestiging dat ik op de goede weg ben en moet erom denken dat ik niet te veel overlap heb in mijn TK.
04-12- '15	1,5 uur	Onderzoeksbijeenkomst op de pabo	Hoofdvraag bespreken en probleemstelling verkennen.	Ik weet nu dat mijn hoofdvraag het doel van het onderzoek dekt en dat ik later in de conclusie een antwoord op mijn hoofdvraag kan geven. Daarnaast weet ik hoe ik mijn probleemstelling moet schrijven. Wat betreft het TK, schrijven is schrappen.
08-12- '15	1,5 uur	Mailcontact met critical friends	Feedback geven en krijgen op de probleemstelling en de onderzoeksaanpak	Ik ben me ervan bewust geworden hoe strak je moet zijn in de planning voor het uitvoeren van het onderzoek. Daarnaast weet ik dat ik mijn deelvragen anders moet toelichten.
09-12- '15	1,5 uur	Onderzoeksbijeenkomst op de pabo	Bepalen of het onderzoek goed in elkaar zit en feedback bespreken.	Ik weet dat de aanleiding, het doel, de hoofdvraag, het onderzoeksinstrument, de manier van data verzamelen en -verwerken, en de uiteindelijke conclusie bij elkaar passen. Ik moet alleen de onderzoeksgroep en de rol van het team

11-12- '15	0,5 uur	Mailcontact met de onderzoeksbegeleider	Tussentijdse feedback op het voorlopige onderzoeksplan	duidelijker beschrijven. Daarnaast weet ik hoe ik mijn probleemstelling duidelijker kan formuleren. Ik krijg bevestiging dat ik goed bezig ben en weet welke laatste dingen verbeterd en toegevoegd moeten worden.
14-12- '15	Niet benoemenswaardig.	Mailcontact met de onderzoeksbegeleider	Inleveren onderzoeksplan	Ik kan nu verder met het beschrijven van de ontwerpeisen samen met het team van de school.
11-01- '16	2 uren	Overleg op de Sint Bonifatius school	Keuzes maken om de deelvragen uit onderzoeksfase 1 te kunnen beantwoorden	Ik weet welke leer- en ontwikkelingsdoelen en bijbehorende criteria het team van de Bonifatius school nastreeft. Daarnaast ken ik de eisen wat betreft de vormgeving en structuur van het portfolio. Ik kan de deelvragen beantwoorden en de ontwerpeisen opstellen.
12-01- '16	1,5 uren	Onderzoeksbijeenkomst op de pabo	Onderzoeksinstrument bespreken	De mondelinge toelichting tijdens de bijeenkomst werd als duidelijk ervaren. Het is nu zaak om de deelvragen duidelijk te beantwoorden en concrete ontwerpeisen en een duidelijk ontwerp uit te werken.
19-01- '16	1 uur	Mailcontact met critical friend	Feedback geven en krijgen op de onderzoeks-aanpak en het onderzoeksinstrument	Mijn ontwerpeisen en beantwoorde deelvragen lijken duidelijk en concreet geformuleerd te zijn. Ik ben me bewust geworden van het feit dat het belangrijk is om consequent in één tijd te schrijven. Daarnaast is het aan te raden om verschillende mensen om feedback te vragen. Iets wat voor mij duidelijk of vanzelfsprekend is, kan voor iemand anders juist helemaal niet duidelijk zijn.
20-01- '16	1,5 uren	Onderzoeksbijeenkomst op de pabo	Feedback bespreken, bepalen of de manier van data verzamelen en analyseren valide zijn.	Ik weet welke laatste dingen ik moet veranderen, verbeteren en toevoegen, voordat het definitieve onderzoeksplan ingeleverd kan worden.
21-01- '16	Niet benoemenswaardig	Mailcontact met critical friend	Feedback vragen voor de inleiding van §3.3, §5.1 en §5.2, het observatieformulier en het ontwerp	
22-01- '16	Niet benoemenswaardig	Mailcontact met onderzoeksbegeleider	Inleveren onderzoeksplan	Ik kan nu verder met het verzamelen van gegevens op school X tijdens mijn eindstage.
27-01- '16	0,5 uur	Overleg op de Sint Bonifatius school	Goedkeuring ontwerp kindportfolio	Het team van de Bonifatius school heeft het (voorlopige) ontwerp voor het kindportfolio kritisch bekeken en goedgekeurd. Ik kan nu starten met de testperiode.
04-02- '16	1 uur	Portfoliobijeenkomst 1 gevolgd door kort evaluerend gesprek met de directrice	Kinderen laten nadenken over wie ze zijn, wat hen onderscheid van anderen, kwaliteiten laten benoemen.	Kinderen kunnen goed vertellen wie ze zijn, maar vinden het lastig om kwaliteiten te benoemen: waar ben ik eigenlijk goed in en trots op? Van elkaar kunnen kinderen goed benoemen waar ze goed in zijn, bij zichzelf is dat nog lastig. Veel verder dan een sport komt het niet. Volgende bijeenkomst in het teken van kwaliteiten en uitdagingen.
11-02- '16	1 uur	Portfoliobijeenkomst 2 gevolgd door kort evaluerend gesprek met de stamgroepleider	Achterhalen wat de kwaliteiten/uitdagingen van kinderen zijn op het gebied van reflecteren a.d.h.v. deelvaardigheden essentie.	Kinderen kennen nu de betekenis van alle essenties op de schoolruiten. Ze kunnen vertellen op welke manier hier vorm aan gegeven wordt op school. De deelvaardigheden helpen kinderen om de betekenis van elke essentie te achterhalen, maar zijn nog te moeilijk om los van elkaar te zien. Hoe belangrijk is dit eigenlijk? Focus komt te liggen op reflecteren in het algemeen, dit is nu al moeilijk genoeg. Volgende bijeenkomst in het teken van benoemen van kwaliteiten en die verzamelen. Duidelijk een stap terug, klein en eenvoudig beginnen.

19-02-'16	1 uur	Portfoliobijeenkomst 3 gevolgd door een kort evaluerend gesprek met de stamgroepleider	Kinderen kwaliteiten laten benoemen, en voorbereiden op verzamelen waar je trots op bent.	Kinderen snappen de functie van het portfolio helemaal, maar vinden het erg lastig om te benoemen waar ze goed in zijn of trots op zijn. De volgende keer nemen ze iets mee wat ze gemaakt hebben en waar ze trots op zijn.
25-02-'16	1 uur	Portfoliobijeenkomst 4 gevolgd door kort verslag van de bijeenkomst	Kinderen maken een reflectie bij werk waar ze trots op zijn.	Kinderen hebben allemaal een reflectie gemaakt. Eerst mondeling, vervolgens op papier met hulp van elkaar aan de hand van de reflectievragen. Dit vinden de kinderen nog erg lastig. Daarom oefenen we het weer tijdens de volgende bijeenkomst.
10-03-'16	1 uur	Portfoliobijeenkomst 5 gevolgd door kort verslag van de bijeenkomst	Kinderen maken een reflectie bij werk waar ze trots op zijn.	We hebben elkaars reflecties gehoord en er reactie op gegeven. Het valt op dat kinderen mondeling erg goed kunnen reflecteren, maar zodra het op papier gezet moet worden is de reflectie van veel mindere kwaliteit.
17-03-'16	1 uur	Portfoliobijeenkomst 6 gevolgd door kort evaluerend gesprek met de stamgroepleider	Kinderen bewust laten worden van hoe ze leren.	Samen spreken we over hoe we het beste kunnen leren. Dit is voor iedereen anders. Vervolgens vullen we de bladzijde 'hoe leer ik' uit het portfolio in. Er komen prachtige antwoorden uit. Kinderen kunnen zelf heel goed aangeven hoe ze het beste leren.
31-03-'16	1 uur	Portfoliobijeenkomst 7 gevolgd door kort verslag van de bijeenkomst	Kinderen met elkaar laten reflecteren op hun portfolio.	Kinderen hebben elkaars portfolio's bekeken en daarover vragen gesteld. Er kwamen mooie gesprekken op gang. Het viel met name op dat kinderen beter leren benoemen waar ze trots op zijn en waarom.
08-04-'16	4 uren	Portfoliobijeenkomst 8 gevolgd door kort evaluerend gesprek met de jenaplan-coördinator	Terugblikken en vooruitkijken in een portfoliogesprek.	Tijdens de portfoliobijeenkomst heb ik samen met de kinderen hun portfolio bekeken. We blikken terug, maar stellen ook nieuwe doelen voor de komende periode. Het wordt duidelijk dat kinderen geleerd hebben om uitdagingen te benoemen, ze stellen doelen vanuit eigen interesse en kiezen zelf een aanpak.
13-04-'16	1 uur	Overleg op de Sint Bonifatius school	Beoordelen van het ontwerp van het kindportfolio aan de hand van de observatielijst met ontwerpeisen	Het portfolio voldoet al aan 15 van de 17 ontwerpeisen en hoeft alleen op het gebied van reflectie aangepast te worden. Samen hebben we over een vereenvoudigd reflectieformulier gesproken, dat ik aan het ontwerp zal toevoegen.
22-04-'16	1,5 uur	Onderzoeksbijeenkomst op de pabo	Resultaten evalueren en plan van aanpak voor het afronden van het onderzoek opstellen	Mijn onderzoeksresultaten zijn positief. Ik heb al een goed beeld van de manier waarop ik de resultaten ga analyseren en de conclusie die daaruit zal komen. Ik moet er op letten dat ik een goed onderbouwde discussie neer zet, er zijn namelijk een aantal belangrijke discussiepunten.
21-05-'16	1 uur	Mailcontact met critical friend	Feedback geven op de manier van resultaatverwerking, conclusie, aanbevelingen, discussie en samenvatting.	Ik ben me bewust geworden van het belang van feedback vragen. Wanneer je als onderzoeker je onderzoeker schrijft, ben je helemaal op de hoogte van alle informatie en bevindingen. Alles wat je schrijft lijkt logisch. Voor de lezer die niet helemaal in het onderwerp zit, kan dit onduidelijkheden opleveren. Daarnaast heb ik wederom gezien dat het voor de duidelijkheid en leesbaarheid van je onderzoeksverslag belangrijk is om consequent in één tijd te schrijven.
27-05-'16	Niet benoemenswaardig	Mailcontact met critical friend	Feedback vragen over de manier van resultaatverwerking, conclusie, aanbevelingen, discussie en samenvatting.	Ik moet er op letten dat ik mijn zinnen niet te lang maak en zo weinig mogelijk bijvoeglijke naamwoorden gebruik bij het schrijven van mijn onderzoeksverslag. Vaak zijn de bijvoeglijke naamwoorden namelijk niet concreet en is het beter om ze weg te laten.

29-05- '16	Niet be- noemens -waardig	Mailcontact met onderzoeks- begeleider	Feedback vragen over het voorlopig onderzoeksverslag	Ik weet welke laatste dingen ik moet veranderen, verbeteren en toevoegen, voordat het definitieve onderzoek ingeleverd kan worden. Ik moet er vooral op letten dat ik het hele verslag consequent in de verleden tijd schrijf en nauwkeuriger ben in beschrijven van het proces van data verzamelen- en verwerken.
31-05- '16	Niet be- noemens -waardig	Mailcontact met onderzoeks- begeleider	Inleveren van het definitieve onderzoeksverslag	

In bovenstaand schema wordt duidelijk dat alle contactmomenten erg zinvol zijn geweest, ze hadden een duidelijk doel en altijd een zinvolle opbrengst. Na elke bijeenkomst wist ik wat me te doen stond. Ik wil de contactmomenten met mijn onderzoeksgroep, buiten de onderzoeksbijeenkomsten op de pabo om, nog even toelichten. Mijn onderzoeksgroep bestond uit 3 onderzoekers, ik zelf en twee critical friends. De contactmomenten met mijn critical friends zijn voor mij erg zinvol geweest en hebben bijgedragen aan de kwaliteit van mijn onderzoek, omdat ze me vaak nieuwe input gaven om de tussenproducten te verbeteren. Via Dropbox hebben we elkaar feedback gegeven op de tussenproducten, zowel op inhoudelijk vlak als op het gebied van spelling, grammatica en interpunctie.

Omdat je als onderzoeker helemaal in het te onderzoeken onderwerp zit, zie je soms onduidelijkheden in de tekst over het hoofd. Zo heb ik vaak de tip gekregen om een bepaald begrip/gedeelte concreter en duidelijker te beschrijven. Als critical friend van de andere onderzoekers in mijn onderzoeksgroep heb ik op dit gebied denk ik ook een bijdrage kunnen leveren aan de kwaliteit van het werk van anderen. Mijn feedback had veelal te maken met het zorgen voor samenhang in de tekst en tussen de tussenproducten. Daarnaast heb ik veel feedback gegeven op het gebruik van verwijswaarden, het benoemen van bronnen en het feitelijk schrijven.

Van het beoordelen van het werk van anderen heb ik vooral geleerd dat het van groot belang is om de antwoorden op de 5xW+H vragen ontzettend goed voor ogen hebt en hier ook samenhang in aanbrengt. Wanneer je deze vragen niet goed kunt beantwoorden, kun je je probleemanalyse nauwelijks concreet en duidelijk genoeg krijgen. Daarnaast zal je tijdens het beschrijven van de probleemstelling, de onderzoeksaanpak en de conclusie wederom problemen ondervinden wanneer de vragen onvolledig of onsamenhangend beantwoord zijn. Wanneer ik in de toekomst weer een onderzoek ga doen, zal ik ervoor zorgen dat ik de 5xW+H vragen concreet en samenhangend uitwerk. Ik neem hier de tijd voor en gebruik schema's om samenhang inzichtelijk te maken en zo een goede basis voor mijn verdere onderzoek te leggen. Hier zal ik de rest van mijn onderzoek profijt van hebben.

Daarnaast ben ik me bewust geworden van het belang van een goed en passend onderzoeksinstrument. Het is erg belangrijk dat je met het gebruikte onderzoeksinstrument en de bijbehorende deelvragen ook daadwerkelijk een volledig antwoord op de onderzoeksvraag kunt schrijven. Het schrijven van de verwachting helpt hierbij. Wanneer je in je verwachting een voorlopig antwoord op de onderzoeksvraag kunt geven en dit antwoord na de testperiode kunt gaan onderbouwen met de informatie die je gaat verzamelen met behulp van je onderzoeksinstrument, dan zit je goed.

Tenslotte heb ik geleerd hoe moeilijk het is om een valide onderzoek te doen, vooral bij een ontwerponderzoek. Belangrijke voorwaarde voor een zo valide mogelijk onderzoek is het nemen van voldoende tijd voor de testperiode en eventuele extra ontwerpcyclussen. Daarnaast zijn er erg veel andere aspecten die de onderzoeksresultaten kunnen beïnvloeden en het onderzoek minder valide en betrouwbaar zullen maken. Voor mij staat dit het doen van vervolgonderzoek of een nieuw (ontwerp)onderzoek echter niet in de weg, het is enkel ontzettend belangrijk om hier bewust van te zijn en rekening mee te houden.